Analýza příjmů a výdajů v důchodovém systému ČR

Miroslav Kořenek

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky
Ústav financí a účetnictví
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Miroslav Kořenek**
Osobní číslo:	**M11879**
Studijní program:	**B6208 Ekonomika a management**
Studijní obor:	**Management a ekonomika**
Forma studia:	**prezenční**
Téma práce:	**Analýza příjmů a výdajů v důchodovém systému ČR**

Zásady pro vypracování:

Úvod

I. Teoretická část

- **Na základě dostupných informací charakterizujte systém sociálního zabezpečení v ČR a ve vybraných zemích EU.**
- **Popište způsoby financování důchodového systému ČR.**

II. Praktická část

- **Analyzujte příjmy a výdaje v důchodovém systému ČR.**
- **Na základě analýzy a informací o vývoji důchodového systému formulujte faktory, které zásadně ovlivňují tyto příjmy a výdaje.**

Závěr

Rozsah bakalářské práce: **cca 40 stran**

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DURDISOVÁ, Jaroslava. Sociální politika v ekonomické praxi: (vybrané problémy). Praha: Oeconomica, 2005, 246 s. ISBN 80-245-0850-8.
KREBS, Vojtěch. Sociální politika. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 978-807-3572-761.
NATALI, David. Pensions in Europe, European pensions: the evolution of pension policy at national and supranational level. New York: P. I. E. Peter Lang, 2009, 292 p. ISBN 978-905-2014-609.
PEKOVÁ, Jitka. Veřejná správa a finance veřejného sektoru. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: ASPI, 2008, 712 s. ISBN 978-80-7357-351-5.
RYTÍŘOVÁ, Lucie. Důchodový systém v České republice. Olomouc: ANAG, 2013, 115 s. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-821-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Eva Hrubošová**
Ústav financí a účetnictví

Datum zadání bakalářské práce: **22. února 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **16. května 2014**

Ve Zlíně dne 22. února 2014

L.S.

prof. Dr. Ing. Drahomíra Pavelková
děkanka

Ing. Eliška Pastuszková, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA
BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že:

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby[1];
- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému,
- na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3[2];
- podle § 60[3] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

---

[1] *zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:*

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

[2] *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

[3] *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

- podle § 60[4] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);

- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že:

- jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použité informační zdroje jsem citoval;

- odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně 7. 5. 2014 .....

.....

---

[4] *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o problematice důchodového systému z pohledu příjmů a výdajů v tomto systému. V úvodní kapitole je obecně popsán systém sociálního zabezpečení, jeho ekonomická podstata a koncepce sociálního zabezpečení v České Republice. Dále je práce zaměřena oblast důchodového systému v ČR, jeho charakteristiku a možnosti financování. Oblast financování důchodových dávek je definována i ve vybraných státech EU. Praktická část se zabývá detailní analýzou příjmů a výdajů v důchodovém systému ČR na základě vybraných faktorů. Následně jsou tyto faktory vyhodnocovány a určovány dopady na budoucí vývoj důchodového systému.

Klíčová slova: demografický vývoj, důchodový systém, rozpočet vlády, sociální zabezpečení, valorizace

ABSTRACT

The thesis deals with the issue of retirement system regarding the incomes and expenses within this system. The initial chapter describes the welfare system in general, including its economic foundation and welfare concept in the Czech Republic. Furthermore, the thesis focuses on the retirement system in the Czech Republic, its features and financial options. Thereafter, the topic of retirement benefits is covered in relation to selected countries of the European Union. The practical part looks into a detailed analysis of incomes and expenses in the Czech retirement system, being based on various given factors. Consequently, those aspects are evaluated and the possible impact on the future development of the retirement system is described.

Keywords: demographic development, retirement system, government budget, welfare, adjustment

Touto formou bych chtěl poděkovat mé vedoucí bakalářské práce paní Ing. Evě Hrubošové za cenné rady při vedení této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **10**

I TEORETICKÁ ČÁST **11**

1 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ **12**

1.1 SOCIÁLNÍ POLITIKA 12

1.2 EKONOMICKÁ PODSTATA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ 13

1.3 OBECNÉ MODELY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ 14

1.4 KONCEPCE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČR 16

1.4.1 Systém sociálního pojištění 16

1.4.2 Státní sociální podpora 17

1.4.3 Systém sociálních služeb 19

1.4.4 Pomoc v hmotné nouzi 20

2 DŮCHODOVÝ SYSTÉM ČR **22**

2.1 DŮCHODOVÝ SYSTÉM OBECNĚ 22

2.1.1 Transformace důchodového systému 22

2.1.2 Principy důchodového pojištění 23

2.2 FINANCOVÁNÍ DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU 24

2.2.1 Průběžné financování – systém PAYG 25

2.2.2 Kapitálové financování 26

2.3 DÁVKY DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU 27

2.3.1 Starobní důchod 28

2.3.2 Invalidní důchod 29

2.3.3 Pozůstalostní důchody 30

3 TYPOLOGIE PENZIJNÍCH SYSTÉMŮ V EU **32**

3.1 ZASTOUPENÍ JEDNOTLIVÝCH PILÍŘŮ VE STÁTECH EU 32

3.2 CHARAKTERISTIKA PENZIJNÍCH SYSTÉMU VE VYBRANÝCH STÁTECH EU 34

II PRAKTICKÁ ČÁST **37**

4 VÝVOJ PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V DŮCHODOVÉM SYSTÉMU ČR **38**

4.1 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2003 38

4.2 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2004 39

4.3 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2005 41

4.4 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2006 42

4.5 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2007 44

4.6 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2008 45

4.7 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2009 46

4.8 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2010 47

4.9 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2011 49

4.10 ANALÝZA PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V ROCE 2012 51

5 EXOGENNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DŮCHODOVÝ SYSTÉM **53**

5.1 EKONOMICKÉ FAKTORY 53

5.2 DEMOGRAFICKÉ FAKTORY 57

ZÁVĚR **63**

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **65**
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK **68**
SEZNAM OBRÁZKŮ **69**
SEZNAM TABULEK **70**

ÚVOD

Dalo by se říci, že největší zátěží státního rozpočtu je sama solidarita a v poslední době ji nejvíce ovlivňující demografický vývoj. Problém však nenastává v okamžiku, kdy lidé zestárnou nebo poklesne jejich životní úroveň. Vyspělá společnost je totiž schopna kvalifikovat konkrétní sociální rizika a je pouze na zodpovědnosti nejen společnosti jako celku, ale i každého jedince, jak bude těmto rizikům čelit.

Tradice dřívějších společností byla založena na podpoře malých okruhů lidí – můžeme jim říkat rodiny. Členové takových rodin jsi mezi sebou dokázali pomoci a odřeknutím blahobytu a prospěchu sobě samým definovaly mezigenerační solidaritu. V moderní společnosti čelíme totožným rizikům a životním situacím, avšak pomocnou rukou se stal stát a jeho ztrátový systém sociálního zabezpečení, protože automaticky vytváří solidaritu a bezpečí, aniž by jeho účastníci byli vedeni zodpovědnosti vůči sobě samým a přitom brali ohledy na druhé.

Sociální pojištění, které je základním kamenem penzijních systémů ve vyspělých společnostech, se snaží při tvorbě dávek zdůrazňovat zaměstnanecký poměr. Proto je sociální pojištění spjato se zaměstnáním, a při následné podpoře, převážně v důchodovém věku, tak zde působí zásluhová část. Působí zde však až mnoho jiných sociálních vlivů, které omezují tuto vazbu na zásluhovost, a tak se jednotlivé vrstvy obyvatelstva od sebe čím dál více vzdalují, vzniká společenská nerovnost a stát v „socialistických kolejích“, v rámci zmiňované solidarity, i nadále zvyšuje záporné saldo v neudržitelném sociálním systému.

Stejně tak i důchodový systém a jeho možnosti jsou samozřejmě diskutabilní. Výše důchodů, a ostatní ukazatelé s nimi spojení, např. letošní nedůstojná valorizace, napovídá o momentální situaci důchodců a stát se tak musí snažit najít optimální cestu ekonomické efektivnosti a společenské spravedlivosti a solidarity.

Problematika důchodového pojištění mne zajímá právě z pohledu hledání této optimální cesty vyváženého důchodového systému. Sociální systémy jsou obecně založeny na redistribuci příjmů od bohatých chudým, od zdravých nemocným, od mladých starým, ale takový princip není dostačující. V této práci se budu snažit stručně a přehledně definovat systém sociálního zabezpečení a jeho nejdůležitější podsložku – důchodové pojištění. V praktické části pak v jednotlivých letech analyzuju toky v důchodovém systému v závislosti na vnitřních i vnějších faktorech. Výstupem této práce budou objektivní informace o důchodovém systému a faktorech, které ho zásadně ovlivňují.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Systém sociálního zabezpečení a sociální politika obecně se v dnešní době stává neodmyslitelným atributem správného uspořádání společnosti. Všechny vyspělé země, včetně ČR, si uvědomují, jaký význam má společenský rozvoj, a že klíčem tohoto rozvoje jsou především lidé vzdělaní, kultivovaní a spokojení. Proto je třeba, aby každá vyspělá společnost poskytovala podmínky, předpoklady a potřebnou motivaci pro rozvoj jedinců a tím cílila na prosperitu celé společnosti. (Krebs, 2005, s. 11)

1.1 Sociální politika

Sociální politiku zařazujeme bezesporu mezi nejdůležitější oblasti politiky státu. Vznik a uplatnění sociální politiky je hlavně z důvodu existence sociálních problémů, kterými jsou stáří, chudoba, nemoc, nezaměstnanost, atd. Cílem této politiky je předcházení a popř. zmírňování dopadů na obyvatele.

Je třeba však vymezit pojem „sociální politika“, jehož význam je mnohoznačný. Slovo sociální lze charakterizovat ve třech významových rovinách a to z nejširšího a nejobecnějšího úhlu pohledu tj. sociální jako společenský, v užším slova smyslu (viz. výše) jako určité vztahy ve společnosti související s těžkými situacemi, jejichž řešení přesahuje sílu jednotlivce, rodiny a užší společnosti. Z historie chápeme politiku jako postavení občana a s ním spojená práva, která jsou pro něj dána ústavou. Politiku můžeme charakterizovat jako zájem lidí o záležitosti určitého oboru. Lze tedy říci, že politika, včetně politiky sociální, řeší zájmy jedinců, společnosti, institucí a zároveň je přetváří. (Kotous, 2013, s. 8)

Cíle sociální politiky by měly (Krebs, 2005, s. 37):

- sledovat společenský vývoj, analyzovat jeho zákonitosti a v jeho intencích tedy stanovit budoucí cíle,
- zobrazovat možnosti, které mohou přivodit změny ve společnosti,
- být určitém rozmezí konkretizovány z hlediska nákladovosti, času, formy, atd..

„Sociální zabezpečení jako součást sociální politiky a jako prostředek k naplňování jejich úkolů a cílů můžeme potom obecně chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů.“ (Bělina, 1989, cit. podle Krebs, s. 158)

1.2 Ekonomická podstata sociálního zabezpečení

Jakákoliv oblast rozvoje života společnosti je spjata s ekonomickou situací, proto je třeba věnovat pozornost právě souvislostem mezi ekonomickou a sociální sférou, mezi kterými existují velice těsné vazby. Každý jev vycházející ze společnosti má nejenom sociální aspekt ale i aspekt ekonomický, tudíž nelze říci, že existují čistě jen problémy povahy ekonomické či sociální. Jejich interakce je tak někdy značně komplikovaná jako na příkladu zaměstnání, kdy na jedné straně můžeme jako ekonomický problém zdůraznit otázky nákladovosti, využívání času, produktivity a výkonu a na straně druhé, tj. sociální, nám vystupují aspekty zdravotní, zajištění v případě nemoci, úrazu, dále dobré pracovní podmínky, kvalifikace pracovníků, volný čas, atd. Dalším příkladem může být situace, kdy lepší životní podmínky pro člověka nelze dosáhnout pouze ekonomickými prostředky (např. náhradní rodinná péče, péče o zdravotně či psychicky postižené). Pro správné účinky sociální politiky je tedy důležitá výkonnost celkového hospodářství, ze kterého pramení zdroje v ekonomickém slova smyslu a ze kterých je sociální politika financována a naopak úspěšnost ekonomiky záleží na celkovém klimatu ve společnosti, kterou zabezpečuje právě sociální politika. (Krebs, 2005, s. 42)

Česká republika stejně jako většina vyspělých zemí světa si je vědoma neustálého nárůstu veřejných výdajů a proto patří sociální zabezpečení mezi klíčové oblasti přerozdělování finančních prostředků v ekonomice státu. (Kahoun, 2009, s. 81)

Jako hlavní subjekt sociální a hospodářské politiky vystupuje stát, který se snaží o cílené udržování životní úrovně společnosti a posílení sociální jistoty ve všech životních situacích. Výrazným způsobem ovlivňuje sociální politiku státu fiskální politika státu.

Pojem sociální zabezpečení je ve světě charakterizován různými způsoby, jelikož sociální zabezpečení zahrnuje v různých zemích odlišný obsah, např. vymezením různých sociálních událostí, cílů a náplní nebo formou sociálního zabezpečení. (Kahoun, 2009, s. 81)

Dle úmluvy č. 102 z roku 1952 přijaté Mezinárodní konferencí práce společně s dokumenty Rady Evropy a Evropské unie je poskytována lidem pomoc v následujících případech:

- nemoc,
- nezaměstnanost,
- invalidita a jiná zdravotní poškození,

- pracovní úraz a nemoc z povolání,
- rodičovství,
- mateřství,
- stáří,
- úmrtí živitele.

1.3 Obecné modely sociálního zabezpečení

Počátky uceleného sociálního zabezpečení můžeme hledat při rozvoji výroby v sociálních a ekonomických problémech dělnictva, (zejména pak při úrazech a dlouhodobých onemocněních). V takových případech byl zásah státu do redistribuce nevyhnutelným a začaly se objevovat různé formy povinného pojištění dělníků.

Tyto sociální problémy mohou být obecně řešeny těmito způsoby (Kahoun, 2009, s. 82):

- stát sám vystupuje jako garant sociálního zabezpečení vytvořením státního orgánu, který z rezerv daňového systému financuje tyto dávky,
- zodpovědnost sociálního zabezpečení je přenechána jednotlivci, který se o sebe stará sám tvořením úspor, nákupem majetku, soukromým pojištěním, pomocí od rodiny apod.,
- zabezpečení je obhospodařováno státem, avšak za rozhodujícího vlivu samotného občana, kdy se svými příspěvky (pojistným) preventivně zabezpečuje a rozsah vlastního zabezpečení určuje do určité výše sám.

V mezinárodním měřítku lze rozlišovat následující tři modely sociálního zabezpečení:

- **Bismarckovský model**

  Jak je z názvu patrné, tento model byl poprvé aplikován na konci 19. století v Německu za vlády kancléře Otty vin Bismarcka a byl odvozen od sociálního zákonodárství, které je spjato historicky s důsledky industrializace západní Evropy. Základními znaky pro tento model byla jednak diferenciace občanů podle druhu činností, kterou zastávali. (dělník, zaměstnanec, úředník) a také zpětné financování, které bylo kumulováno pojistným jak od samotných dělníků, tak i od zaměstnavatelů a také pomocí příspěvků od státu. (Kahoun, 2009, s. 83)

  Výše důchodové dávky se odvíjí od zaplaceného pojistného tak, že se určí procento z průměrného výdělku, který občan pobíral poměrně dlouho (někdy i průměr

z celoživotní mzdy). Parametry konstrukce takové dávky jsou každoročně upravovány podle růstu mezd. (Krebs, 2005, s. 182)

- **Beveridgeův model**

  Tento model vychází ze záměru prezentovaného roku 1942 anglickým ekonomem H. W. Beveridgem a to, že každý člen zapojený do systému sociálního pojištění má právo na základní zabezpečení (hlavně ve stáří a nemoci). Tento model je charakteristický paušálním plněním a orientací na minimální standard, jelikož teorie poukazovala, že základy potřeby jsou u všech členů společnosti přibližně stejné. Tento model byl financován nejen prostřednictvím povinného pojistného ale i daněmi. (Kahoun, 2009, s. 83)

  Výše důchodové dávky v tzv. „flat-rate" systému je určena homogenní částkou, a to buď pro všechny trvale žijící osoby v určitém věku, nebo se určuje podle doby pojištění. Nevznikají zde rozdíly mezi důchody z odlišných období a výše dávky je pravidelně upravena dle růstu cen. (Krebs, 2005, s. 183)

- **Dvousložková konstrukce**

  Kombinací obou výše zmíněných modelů důchodového pojištění je tzv. dvousložková konstrukce, kdy jedna složka důchodu je legislativně stanovena jako částka pevná a je vyplácena ve stejné výši všem účastníkům. Druhá složka, ze které se skládá důchodová dávka je pak závislá na výši příspěvků, tj. mzdě účastníka a době pojištění, po kterou odváděl část svého platu do systému důchodového pojištění. V České republice funguje v systému důchodového pojištění právě takováto konstrukce důchodových dávek. (Krebs, 2005, s. 183)

  První složka z dvousložkové konstrukce umožňuje účastníkovi získat po určité době pojištění stanovené minimum bez ohledu na to, jakou výší přispíval do systému důchodového pojištění. Jedná se tedy o určitou úpravu Beveridgova modelu, která je důležitá pro účastníky nedosahující vysokých příjmů. (Krebs, 2005, s. 183)

Historické modely – státoprávní model

Poněkud s odlišným modelem jsme se mohli setkat v sovětském Rusku v meziválečném období. Jako záměr státní ideologie vznikla koncepce, jejímž výsledkem bylo financování sociálního zabezpečení ze státního rozpočtu pomocí daní z příjmu, která byla pro všechny zaměstnance povinná. Vzhledem k tomu že účast byla pro všechen pracující lid povinná,

a oficiálně neexistovala nezaměstnanost, byl stupeň pokrytí sociálních služeb značně vysoký. (Kahoun, 2009, s. 84)

1.4 Koncepce sociálního zabezpečení v ČR

Česká republika, stejně tak jako většina států v Evropě se opírá o tří pilířový systém sociálního zabezpečení. Jeho ucelenější forma vznikala na počátku 90. let, kdy byly vytvořeny tři relativně autonomní, avšak do určité míry na sebe navazující systémy. Každý systém odráží určitou životní situaci a tuto problémovou oblast řeší. Jedná se o systém sociálního pojištění, systém sociální podpory a státní sociální pomoc. (Kahoun, 2009, s. 88)

1.4.1 Systém sociálního pojištění

Sociální pojištění má v současné době dominantní postavení v sociálním zabezpečení nejen v České Republice, ale ve všech vyspělých a rozvojových státech. Tento systém má nejdelší historický vývoj a je odrazem odpovědnosti lidí nejenom k sobě ale i ke své rodině a státu. Zaveden byl právě kvůli předcházení dlouhodobých i krátkodobých nepříznivých situací formou odložení dnešní spotřeby. Dlouhodobé dávky se poskytují v situacích, kdy člověk ztratí možnost získat výdělek jako zdroj obživy. Zahrnujeme zde (Kahoun, 2009, s. 86-88):

- stáří,
- invaliditu,
- ovdovění a osiření.

Mezi sociální situace, kdy je potřeba krátkodobého zabezpečení řadíme:

- dočasnou pracovní neschopnost v dosavadním zaměstnání,
- izolaci nařízenou předpisy v boji proti přenosným nemocem,
- ošetřování blízkého člena rodiny ve vymezených případech,
- těhotenství a mateřství,
- nezaměstnanost.

Jak již bylo uvedeno, systém sociálního pojištění je ve vyspělých ekonomikách neustále rozvíjen, a to jak ve všeobecně povinných oblastech, tak i v oblastech doplňkových a dobrovolných (viz. jedna z částí důchodové reformy ČR platné od roku 2013, kdy vznikl tří pilířový systém důchodového pojištění).

1.4.2 Státní sociální podpora

Dávky, které dnes plynou ze systému státní sociální podpory, byly dříve řízeny z různých sociálních systémů, ale nebyla upřesněna právní úprava, systém nebyl přehledný a neodpovídal současnému vývoji a potřebám sociálního zabezpečení. Začátkem 90. let byl tedy systém měněn a konstruován tak, aby odpovídal základním principům a potřebám a byl co nejvíce postaven na jednoduchosti a efektivnosti. Mezi hlavní změny patřilo (Krebs, 2007, s. 250):

- sjednocení dávek – dávky odkazující na podporu od státu převážně rodinám s dětmi byly sjednoceny do jednoho komplexu, mimo jiné zde byly zařazeny i dávky, které dříve byly součástí jiných systémů, tzn. Důchodového zabezpečení nebo systému sociální pomoci,
- zavedení nových sociálních dávek – byly definovány nové dávky, které se zabývaly dosud neřešenými situacemi, např. příspěvek na bydlení a dopravu,
- změny v koncepci nejvýznamnějších dávek – např. přeměny přídavků na dítě, které byly diferencovány podle jeho věku, dále posouzení sociální situace rodiny, jejího příjmu a od toho odvozeného sociálního příplatku, atd.

V rámci systému státní sociální podpory je definováno celkem sedm dávek. Realizace státní sociální podpory je uplatňována ve dvou směrech:

- od rodin bezdětných, k rodinám s dětmi,
- od rodin nízko příjmových, po rodiny vysoko příjmové.

Této filozofii odpovídají právě dvě skupiny dávek, které jsou k těmto účelům v rámci státní sociální podpory užívány. (MPSV, 2014)

První typ dávek

Jde o nárokový příjem každého dítěte v univerzálním měřítku, který je odrazem redistribuce příjmů pocházejících od rodin bezdětných ve prospěch rodinám s dětmi. Koncepce těchto dávek má horizontální charakter což znamená, že hodnota dávek je stanovena zákonem či vyhláškou v určité výši. Mezi takové dávky zahrnujeme porodné, rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, zaopatřovací příspěvek, pohřebné. (Kahoun, 2009, s. 89)

Druhý typ dávek

Základem, od kterého se odvíjí výše příspěvků této skupiny, je příjmová situace rodiny. Dávky této skupiny podporují rodiny od okamžiku, kdy jejich příjem dosahuje takové

úrovně, která je společensky stanovena. Koncepce těchto dávek má vertikální charakter, což logicky odráží fakt, že s rostoucím příjmem rodiny se výše dávek snižuje či zaniká. Mezi takto definované dávky zařazujeme přídavek na dítě a příspěvek na bydlení. Proporce mezi dávkami horizontálního a vertikálního charakteru umožňují státu realizovat různé varianty dávek státní podpory. Odlišným nastavením konstant a výší životních minim (jsou stanoveny zákonem a vyhláškami), které se používají při výpočtu, mohou být dávky v různé míře redistribuovány, různě upravovány a tím pádem cíleny přímo na určité skupiny či plošně. Systém státní sociální podpory je však nastaven tak, aby zabezpečoval pouze potřebné rodiny či občany, a proto jsou jejich sociální situace přesně vymezeny, výpočty přesně definovány a odrážejí se ve stanovené výši životního minima. (Kahoun, 2009, s. 89)

Tab. 1. Počet dávek státní sociální podpory v jednotlivých letech (MPSV, 2012)

Dávky státní sociální podpory	2004	2006	2008	2010	2012
přídavek na dítě	11 790	11 033	6 232	3 862	3 334
sociální příplatek[1)]	5 262	4 418	3 174	3 100	49[1)]
příspěvek na bydlení	2 548	2 287	1 619	3 521	5 734
rodičovský příspěvek	10 425	13 526	28 294	27 722	24 963
dávky pěstounské péče	427	585	844	1 005	1 237
porodné	832	1 591	1 647	1 565	144
pohřebné	525	513	71	16	14
ostatní[2)]	859[3)]	88	2	-	-
Celkově	**32 669**	**34 041**	**41 883**	**40 791**	**35 475**

[1)] Sociální příplatek byl zrušen od roku 2012, jedná se pouze o doplatky za uplynulý rok

[2)] Mezi ostatní dávky sociální podpory jsou zařazeny – příspěvek na teplo (zrušen 30. 6. 2000), příspěvek na nájemné (do 31. 12. 2000), zaopatřovací příspěvek (do 31. 12. 2004), příspěvek na péči o dítě v zařízení (od 1. 10. 2005 do 31. 5. 2006), příspěvek na školní pomůcky (od 1 6. 2006 do 31. 12. 2007)

[3)] Rozdíl oproti ostatním letem je dán tím, že je zde zahrnut i příspěvek na dopravu, který byl zrušen k 30. 6. 2004

Pozn.: celkové výdaje zahrnují doplatky, přeplatky a vratky, nezahrnují převody na depozitní účet, vratky zaniklých dávek a převody přeplatků z minulých let na příjmový účet státního rozpočtu

1.4.3 Systém sociálních služeb

V rámci systému sociálních služeb je základním cílem zajištění pomoci při péči o vlastní osobu, poradenství, pomoc při zabezpečování chodu domácnosti, ubytování, ošetřování, zajištění stravování a zprostředkování kontaktu se společností. Ze sociálních služeb můžeme jmenovat například obnovení nebo zachování původního životního stylu, návrat do vlastního sociálního prostředí, zachování stávající soběstačnosti, umožnění vést samostatný život nebo snížení dalších sociálních a zdravotních rizik. (MPSV, 2012, s. 33)

O těchto zcela zásadních změnách můžeme mluvit v souvislosti se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti od 1. ledna 2007. Jeho cílem je zajištění pomoci občanům v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím výše popsaného spektra sociálních služeb. Mimo jiné byl zaveden příspěvek na péči. Tuto dávku si může nárokovat osoba, která z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu potřebuje pomoc od jiné fyzické osoby při péči o vlastní osobu a při zajištění soběstačnosti. Osoba může z příspěvku na základě vlastní svobodné volby hradit jak službu od jiného poskytovatele, tak jej může použít na financování nákladů při zajištění péče v rodině. (MPSV, 2012, s. 33)

Tab. 2. Počet poskytovatelů sociálních služeb dle právní normy (MPSV, 2010)

Vybrané soc. služby	NNO	OS	FO	Města	Přísp. org.
Denní stacionáře	144	2	3	5	117
Domovy pro osoby se zdravotním postižením	23	1	0	0	204
Domovy pro seniory	102	14	4	5	360
Domovy se zvláštním režimem	33	10	2	0	134
Chráněné bydlení	82	0	2	6	60
Osobní asistence	189	5	9	2	14
Pečovatelská služba	279	20	30	301	179
Celkem	**852**	**52**	**50**	**319**	**1 068**

NNO - nestátní nezisková org. (především občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, církevní PO)
OS - Obchodní společnosti – především se jedná o společnosti s ručením omezeným, akciové spol., družstva
FO - fyzické osoby
Města/obce - případy, kdy služby poskytuje přímo obec či město vlastní org. složkou bez právní subjektivity
Příspěvkové organizace - především se jedná o příspěvkové organizace zřizované městy a kraji,

1.4.4 Pomoc v hmotné nouzi

Systém pomoci v hmotné nouzi, který byl zaveden v roce 2007 (zákon č. 111/2006 Sb., zákon o pomoci v hmotné nouzi) zcela nově upravuje podmínky poskytování pomoci fyzickým osobám při zajišťování základních životních potřeb. Hmotnou nouzi charakterizujeme jako stav, kdy osoba či rodina má nedostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují, aby bylo dosaženo určité minimální společenské úrovně. Současně si nemůže tyto příjmy z různých důvodů zvýšit (vlastní prací, prodejem majetku,…) a vyřešit tak svoji těžkou situaci.

V rámci systému pomoci v hmotné nouzi definujeme tyto dávky (MPSV, 2012, s. 19):

1. ***Příspěvek na živobytí*** - pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek vzniká, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí.
2. ***Doplatek na bydlení*** - řeší nedostatek příjmů k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.
3. ***Mimořádná okamžitá pomoc*** – je poskytována osobám s nízkými příjmy, které se nacházejí v takových situacích, které je nutné neprodleně řešit: hrozba újmy na zdraví, mimořádné události (ekologická havárie, živelná pohroma, apod.), hrozba sociálního vyloučení (např. při návratu z ústavního nebo vězeňského zařízení).

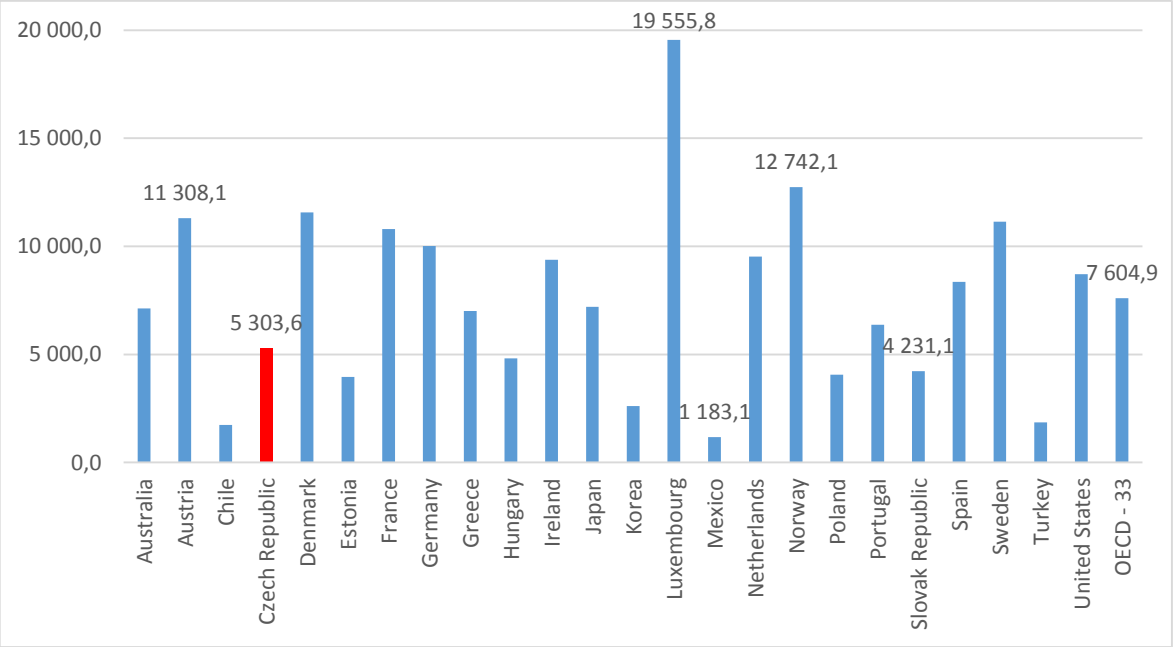

Obr. 1. Sociální výdaje na jednoho obyvatele v USD (OECD, 2009)

Graf obsahuje údaje o celkových vládních sociálních výdajů na obyvatele v běžných cenách přepočteno dle parity kupní síly na USD za rok 2009. Mezi hlavní data, které patří do sociální politiky a byly zde zahrnuty, jsou stáří, dávky pozůstalostní, dávky neschopnosti, výdaje na zdraví, rodinu, aktivní programy trhu práce, nezaměstnanost, bydlení a další sociální oblasti. (OECD, 2013)

2 DŮCHODOVÝ SYSTÉM ČR

2.1 Důchodový systém obecně

Odchod do důchodu se teoreticky tyká každého z nás a s rostoucím věkem se postupně lidé zajímají více a více o fungování důchodového pojištění, zejména o možnosti předčasného odchodu a hlavně o výši důchodové dávky. Bohužel stále platí, že starobní důchody jsou pro naprostou většinu občanů v České republice hlavním a mnohdy jediným příjmem po ukončení pracovní aktivity, i když existují i jiné příjmy než z důchodového pojištění, např. dávky od penzijních fondů v rámci penzijního připojištění, důchod od pojišťovny v rámci např. životního pojištění či úroky z vkladů u bank, příjmy z majetku nebo výnosy z CP a jiných podílů. Důchodové dávky by však neměly zajímat jen potenciálně nové důchodce ale i ty stávající z důvodu neustálých legislativních změn. V neposlední řadě ovlivňuje důchodové pojištění také zaměstnavatele, kteří odvádějí do systému sociálního pojištění významnou část výdajů na své zaměstnance. (Přib, 2011, s. 9)

Základní důchodové soustavy má povinnost se účastnit každá fyzická osoba výdělečně činná na území České republiky. Tato povinnost účasti je základní prvek principu občanské solidarity a tím pádem jedna z forem, jak zabránit vzniku chudoby a sociálního úpadku jednotlivců i společnosti. Důchodová soustava je jednotná pro všechny a není zde nikdo zvýhodňován nebo naopak diskriminován na úkor ostatních. (Krebs, 2005, s. 203)

2.1.1 Transformace důchodového systému

Oblast důchodového systému procházela po roce 1989 řadou změn s cílem postupně vytvořit efektivní a moderní systém penzijního pojištění. Cílem bylo například vymezit financování ze státního rozpočtu, aby bylo hospodaření přehlednější a jehož dávkový systém by mohl reagovat na hospodářský vývoj při probíhající ekonomické transformaci. Změny kladly důraz i na motivaci občanů k aktivní účasti v systému a to zohledněním výše výdělků na výši důchodových dávek. Postupně se legislativními úpravami měnily např. konstrukce výpočtu důchodů, měnily se podmínky pro posuzování částečné a plné invalidity, bylo omezeno působení občana ve výdělečné činnosti společně s pobíráním starobního důchodu a v neposlední řadě byla zavedena valorizace důchodů. Dále bylo uzákoněno postupné zvyšování hranice věku odchodu do důchodu. (Durdisová, 2005, s. 95)

Důchodový systém v ČR, ačkoliv je postaven převážně na průběžném financování, je spravován mnohem zodpovědněji a efektivněji, než je tomu v řadě jiných i evropských zemích.

I to je důvodem, proč u nás nedošlo ke krizi důchodového systému jako například v Nizozemsku, kdy jedním z hlavních projevů finanční krize byl prudký pokles na akciových trzích, což zapříčinilo problémy s důchodovými systémy založenými na fondovém způsobu financování. (European Commission, 2009, s. 8)

Jak již bylo uvedeno, důchodový systém v ČR byl několik desítek let postaven výhradně na prvním pilíři. V roce 1994 nabylo v platnost penzijní připojištění, jehož vedení bylo podporováno státním příspěvkem. Tato část důchodového systému je označována jako tzv. třetí pilíř (dnes po transformaci pod názvem „doplňkové penzijní spoření“). Teprve v roce 2013 byl zaveden pilíř druhý – důchodové spoření, avšak kvůli nejednotnému politickému názoru, špatné kampani a informovanosti se jednalo o spíše pouhý „výkřik do tmy“. I přes působení všech třech pilířů je stále zásadním prvkem současného důchodového systému základní první pilíř. (Rytířová, 2013, s. 66)

Celkem spořilo u penzijních společností na penzi k 31. 12. 2013 ve III. pilíři 4 961 201 účastníků a ve II. Pilíři pouhých 81 962 účastníků, přestože vláda odhadovala účast kolem půl milionu občanů. (Asociace penzijních fondů, 2013).

2.1.2 Principy důchodového pojištění

Důchodové pojištění (dále jen DP), jako jedna ze základních složek sociálního zabezpečení, se řídí základními principy (Přib, 2011, s. 11):

- **účast všech ekonomicky aktivních osob –** od roku 1948 se DP povinně účastní zaměstnanci i osoby samostatně výdělečně činné, současný systém je upravován zákonem č 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.
- **princip jednotné úpravy –** pro všechny skupiny pojištěnců platí jednotná úprava a zásady pro výpočty důchodů. V ČR tedy není samostatný systém DP například pro OSVČ nebo členy družstev jako je tomu v jiných státech. Od 1. 1. 1993 bylo též zrušeno zvýhodňování některých profesí, jakými byly například horníci.
- **nemožnost vyvázáni se –** úzce navazuje na princip uvedený výše. Občan nemůže podat žádost na vynětí ze systému a přestat tak platit důchodové pojištění, ani kdyby doložil jakkoliv vysoké příjmy na zajištění svého stáří.
- **obligatornost dávek důchodového pojištění** – při splnění všech stanovených podmínek v zákoně o důchodovém pojištění vzniká účastníkovi tohoto systému právní nárok a důchod.

- **zajištění soudní ochrany –** v návaznosti na výše uvedené nárokování dávek navazuje tento princip, neboť ve věcech důchodového pojištění se uplatní soudní přezkoumávání rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení, která se týkají důchodů z tohoto pojistného systému.
- **garance státu na vyplácení důchodů –** se systémem DP hospodaří orgány státu, jeho výdaje jsou společně s příjmy součástí státního rozpočtu, tím pádem jsou důchody vypláceny i se schodkem v tomto systému. To však neznamená, že pokud by se o DP starala veřejnoprávní instituce, důchody by byly velmi omezené, ba žádné – v rámci solidarity nelze ponechat důchodce bez mnohdy jediného zdroje obživy.
- **stanovené pojistné –** pojistná sazba na důchodové pojištění činí 28 % z vyměřovacího základu, má-li pojištěnec zaměstnavatele, podílí se na platbě pojistného na důchodové pojištění zaměstnavatel (v tomto případě platí zaměstnavatel 21,5 % a zaměstnanec 6,5 %). Osoby samostatně výdělečně činné jsou si povinny toto pojištění hradit formou měsíčních záloh a ročního zúčtování.

Tab. 3. Vývoj pojistného na důchodové zabezpečení (ASO, 2014)

	1993 - 1995	1996 - 2003	2004 +
Zaměstnavatel	20,4 %	19,5 %	21,5%
Zaměstnanec	6,8 %	6,5 %	6,5 %
Celkem	**27,2 %**	**26,0 %**	**28,0 %**

- **princip solidarity –** stejně tak, jako v jiných částech sociálního zabezpečení i v DP platí princip solidarity a to tak, kdy především u účastníků systému kteří mají vysoké příjmy, dochází při výpočtu výše důchodu k redukci na určitou hranici. Tím pádem se ve stáří rapidně sníží rozdíl mezi lidmi, kteří celý život pobírali např. minimální mzdu a lidmi s vysokými příjmy.
- **princip valorizace –** valorizace důchodů má za úkol udržovat důchody na stejné nebo vyšší reálné úrovni a brání tak znehodnocování přiznaných dávek.

2.2 Financování důchodového systému

Otázkám financování důchodových systémů je věnována ve všech zemích zvýšená pozornost, nejenom protože financování je úzce spojeno se státním rozpočtem, ale hlavně tvoří výdaje na sociální zabezpečení poměrnou část státních výdajů, zejména pak výdaje na důchody. Ať už jsou otázky sociálního zabezpečení řešeny v jednotlivých zemích jakkoliv,

existují v zásadě dva hlavní způsoby financování důchodového systému, a to průběžné financování a financování kapitálové (fondové). (Kahoun, 2009 s. 91)

2.2.1 Průběžné financování – systém PAYG

Hlavním smyslem průběžného financování, tedy systému „Pay As You Go“, je princip mezigenerační solidarity, kdy současná generace ekonomicky aktivních občanů odvádí pojistné na sociální zabezpečení, a z těchto finančních prostředků jsou následně vypláceny dávky současné generaci důchodců. Tento systém financování je uplatňován několik desítek let, a proto je nutné nastavit dlouhodobou rovnováhu mezi příjmy a výdaji. Mohlo by totiž dojít k situaci, kdy by výdaje systému dlouhodobě převyšovaly jeho příjmy, a tento schodek by musel být uhrazen ze státního rozpočtu. Tento fakt je dán povahou dávek vyplácených z průběžného I. pilíře, které musí být garantovány státem, neboť se jedná o zákonem stanovený nárok, jak bylo popsáno v kap. 2.1.2 o principech DP. (Peková, 2008, s. 383)

Zdrojem financování v průběžném systému je jak pojistné tak i daně z příjmů. Pro druhý způsob je charakteristická značná společenská redistribuce, protože v případě progresivního zdanění přispívá občan s vyššími příjmy do systému relativně více, než je mu z něj vypláceno. První, častější a využívanější možností financování, jsou příspěvky na důchodové pojištění. Ty mohou být obhospodařovány bud prostřednictvím státního rozpočtu, nebo pomocí samostatných fondů. Míra redistribuce je zde o mnoho nižší, než v případě daně z příjmu, neboť pojistné je obvykle stanoveno jako určité procento ze mzdy. (Kahoun, 2009 s. 91)

Klasický způsob průběžného financování netvoří žádnou kapitálovou rezervu, nahromaděné prostředky jsou ihned používány na financování současných penzí. Můžeme se však setkat i s případy, kdy je financování zajišťováno prostřednictvím fondů, ve kterých je vytvářena určitá rezerva. Takové systémy pak označujeme jako průběžné financování s rezervním fondem. Významným negativem je zde ovšem vyšší pojistná sazba, která musí zajistit pokrytí nejen nezbytně nutných výdajů, ale také zajistit vytvoření požadované rezervy. Tyto systémy však nesou riziko v podobě vysoké sazby pojištění, která potom může mít nepříznivý vliv na životní úroveň občanů, negativní vliv na trh práce v podobě dražší pracovní síly atd. (Krebs, 2005 s. 178)

Výhody průběžného financování:

- Stabilita systému
- Jednoduchost a transparentnost systému
- Nízké administrativní náklady
- Možnost uplatnění různé míry redistribuce (přerozdělování)
- Široké pokrytí systémem (obvykle celá populace)

Nevýhody průběžného financování:

- Vysoká citlivost na demografický vývoj
- Riziko uplatňování nadměrné redistribuce (nízká ekvivalence systému)
- Nepříznivý vliv na trh práce (oslabení podnětů k práci)
- Povinná účast (nemožnost volby)

2.2.2 Kapitálové financování

Kapitálové neboli fondové financování sociálního zabezpečení je založeno na vytváření a rozdělování kapitalizovaného fondu u pojišťovny na principu pojišťovacím. Využívá jak prvky pojištění sociálního tak soukromého. Fondy jsou tvořeny z individuálních příspěvků pojištěnce a účastník má možnost si volit, do kterého fondu bude své prostředky ukládat. Každému účastníkovi je vytvořen individuální účet, ze kterého po splnění podmínek na principu ekvivalence a zásluhovosti čerpá naspořené finanční prostředky. (Peková, 2008, s. 383)

Systém fondového financování příznivě působí na zodpovědnost zajištění se na budoucnost každého jednotlivce a motivuje jej k vytváření takových rezerv, které mu zajistí řešení v nepříznivých situacích, především zajištění se ve stáří. (Kahoun, 2009 s. 94)

Výhody fondového financování:

- Nižší citlivost na demografický vývoj
- Podpora rozvoje finančních trhu
- Zohlednění principu ekvivalence (spravedlivost systému)
- Nezávislost a volnost v rozhodování účastníka
- Pozitivní vliv na trh práce

Nevýhody fondového financování:

- Vysoké administrativní náklady
- Omezené pokrytí populace (riziko chudoby nízko příjmových skupin obyvatel)
- Nejistá výše budoucí penze (díky těžko odhadnutelné míře inflace)
- Negarantování státem
- Obecné rizika finančního trhu

Vcelku jednoznačně se světové analýzy upírají k doporučení, aby státy (hlavně ty vyspělé, u kterých hraje hlavní roli demografický vývoj) přistoupili k omezení povinnosti účastnit se systému založenému na průběžném financování, a aby více podporovali rozvoj spoření na důchodový věk prostřednictvím soukromého fondového systému. Uvedení tohoto doporučení do praxe je však velmi komplikované hlavně z důvodu časového.

2.3 Dávky důchodového systému

Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel, kteří dosáhli věkové hranice pro nárok na starobní důchod. Základním zákonem pro oblast důchodového pojištění je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti 1. ledna 1996, nicméně od toho času byla přijata řada legislativních změn, ve většině případů kvůli úpravě parametrů, které by měly zabezpečit finanční udržitelnost celého systému. Budu se jimi podrobněji zabývat v praktické části práce. (Krebs, 2005 s. 202)

Ze základního důchodového pojištění se poskytují tyto důchody:

- **starobní** (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),
- **invalidní,**
- **vdovský a vdovecký,**
- **sirotčí.**

Dávky důchodů se skládají ze dvou složek (MPSV, 2014):

- základní výměra (stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků) a
- procentní výměra.

Nastane-li situace, kdy občan splňuje podmínky pro výplatu více důchodů téhož druhu nebo na výplatu starobního důchodu nebo invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod, a to ten vyšší. Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního nebo

invalidního důchodu a na výplatu vdovského (vdoveckého) důchodu anebo sirotčího důchodu, vyplácí se vyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry, nestanoví-li zákon o důchodovém pojištění jinak. Existuje zde však mnoho dalších výjimek. (MPSV, 2014)

Občan si žádá o důchod na České správě sociálního zabezpečení, která určuje jeho výši. Ve výjimečných případech rozhodují o výplatě důchodů orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti (v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů). (MPSV, 2014)

2.3.1 Starobní důchod

Starobní důchod je nejobjemnějším a nejčastějším typem dávky vyplácené z důchodového pojištění a slouží občanům na důstojný život po ukončení výdělečné činnosti. V České republice je vznik nároku na řádný starobní důchod podmíněn:

- dosažení předepsané věkové hranice,
- získání potřebné doby pojištění.

Doba pojištění, kterou je nutné získat k přiznání starobního důchodu, byla před rokem 2010 stanovena na 25 let pojištění, v roce 2014 je to 30 let pojištění a tato hranice bude postupně zvyšována až do roku 2019, kdy bude nutné mít pojištění po dobu 35 let. Tuto skutečnost přikládá následující tabulka. (ČSSZ, 2014)

Tab. 4. Vývoj potřebné doby pojištění (ČSSZ, 2014)

Rok, kdy je dosaženo důchodového věku	Potřebná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
2010	26 let
2011	27 let
2012	28 let
2013	29 let
2014	30 let
2015	31 let
2016	32 let
2017	33 let
2018	34 let
po roce 2018	35 let

Existuje výjimka, kdy je možné starobní důchod vyplácet ještě před dosažením důchodového věku. Zákon o důchodovém pojištění definuje pouze jeden případ, kdy je možné vyplácet tzv. předčasný starobní důchod, avšak tento důchod je oproti řádnému důchodu podstatně nižší a je možné o něho žádat pouze za splnění zákonem daných podmínek. K 31. 12. 2013 podíl předčasných starobních důchodů k celku tvořil 22 %. (ČSSZ, 2014)

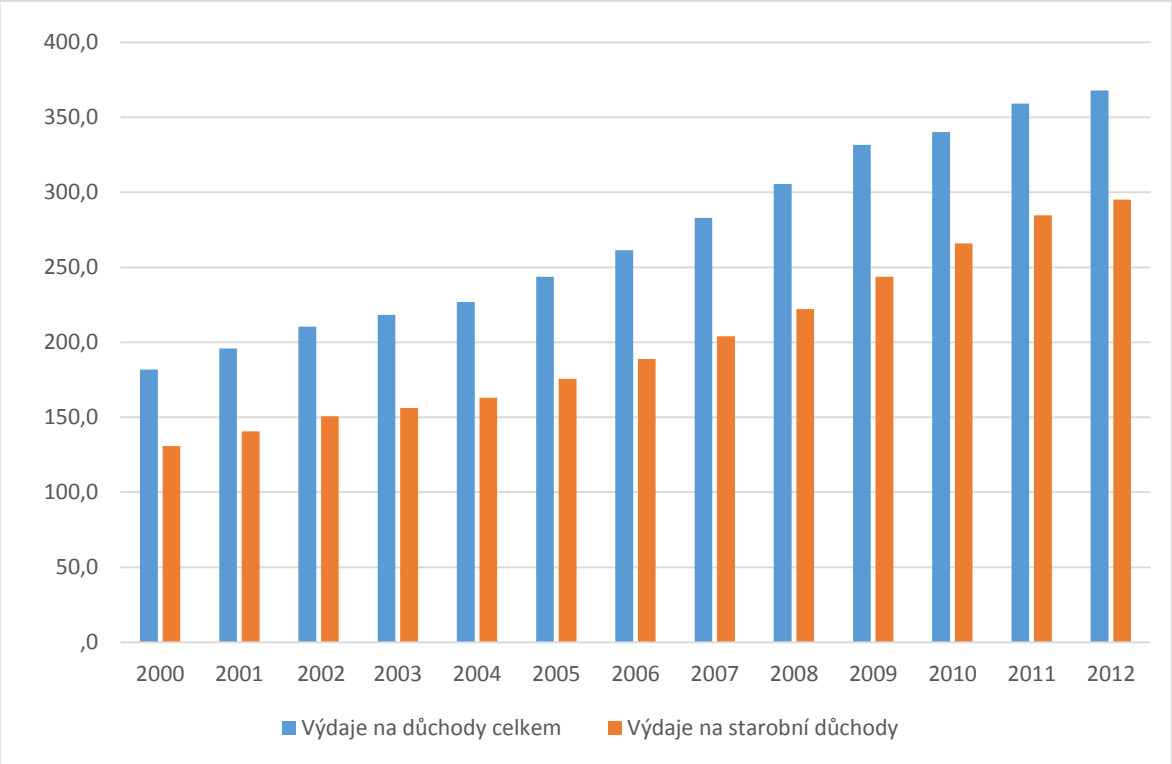

Obr. 2. Výše vyplácených starobních a celkových důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)

2.3.2 Invalidní důchod

Invalidní důchody tvoří po starobních důchodech s téměř pětinovým podílem druhou nejobjemnější dávku, která je poskytována ze systému důchodového pojištění. Koncepce důchodů prošly řadou změn v roce 2010, kdy nabyla účinnosti novela zákona o důchodovém pojištění. Invalidní důchody se k tomuto datu rozdělují do třech stupňů invalidity. Tato změna byla zapříčiněna převážně kvůli nejasnému a nepřesnému uznávání invalidity plné a částečné. (ČSSZ, 2014)

Stejné jako v případě starobního důchodu, i u invalidního důchodu jsou stanovena pravidla pro nárok na dávky, způsob jejich konstrukce, čerpání atd. Na výši důchodu působí jak stupeň invalidity, doba pojištění, a samozřejmě základní a procentní výměry.

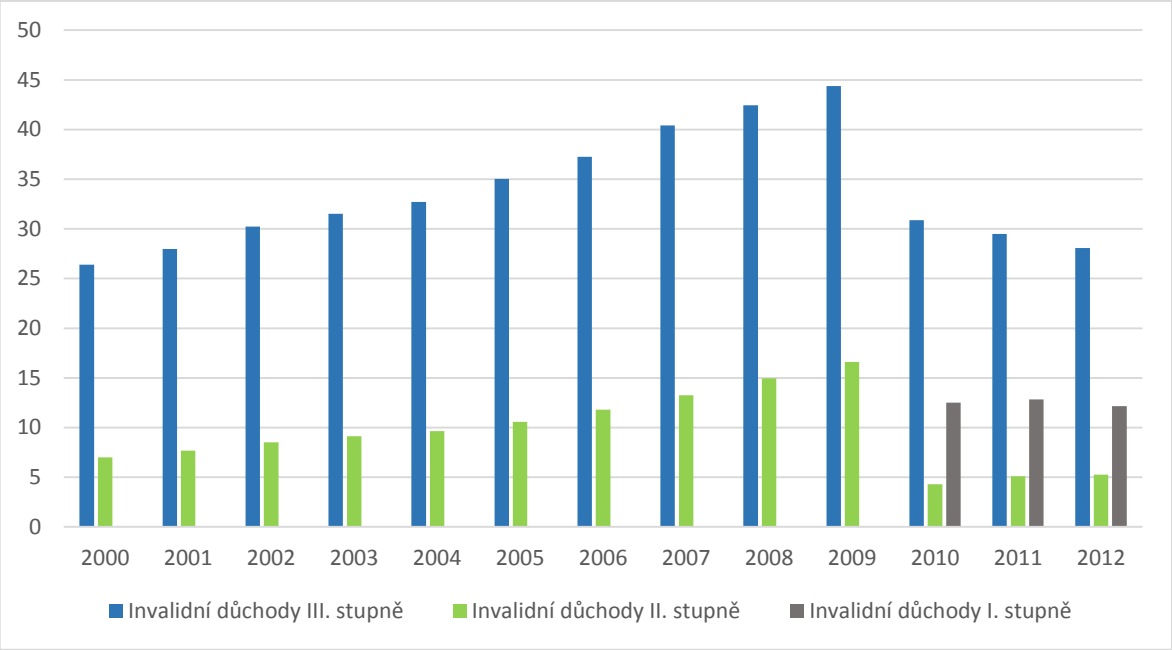

Obr. 3. Výše jednotlivých invalidních důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)

Do roku 2009 byly invalidní důchody III. stupně definovány jako „plné invalidní důchody“ a důchody II. stupně definovány jako „částečné invalidní důchody“. (ČSSZ, 2014)

2.3.3 Pozůstalostní důchody

Důchodový systém počítá i se vznikem sociální události, která je zapříčiněna úmrtím živitele, popř. živitelů. Pozůstalostní důchody tvoří nejméně objemnou část výdajů v důchodovém sytému. Jsou tvořeny důchody vdovskými (nejobjemnější z pozůstalostních důchodů) vdoveckými a sirotčími. Sirotčí důchod náleží nezaopatřenému dítěti po každém ze zemřelých rodičů. (MPSV, 2014)

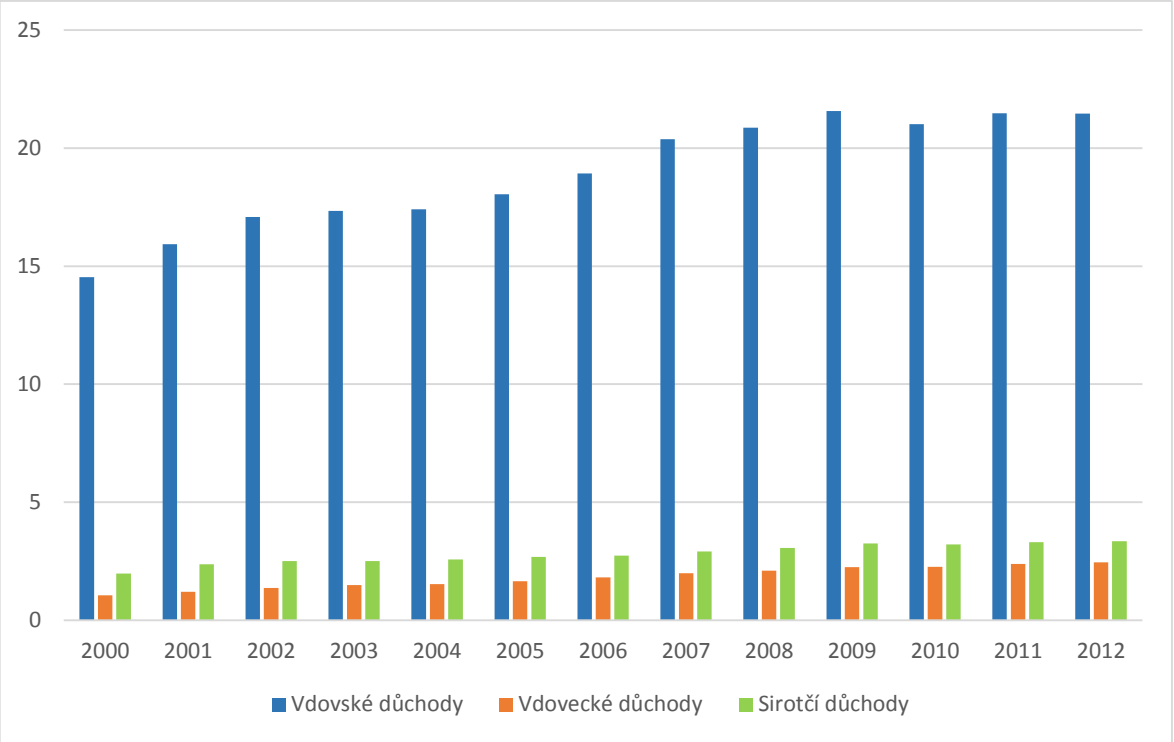

Obr. 4. Výše jednotlivých pozůstalostních důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)

Celkové výdaje na pozůstalostní důchody tvoří přibližně 8 % všech výdajů v důchodovém systému ale i tyto výdaje každým rokem stoupají, není to však takový dynamický nárůst jako v případě starobních a invalidních důchodů. Na druhou stranu je třeba říci, že počty vyplácených důchodů vdovských a sirotčích má od roku 2000 klesající tendenci. U počtu vdoveckých důchodu lze naopak pozorovat nárůst.

3 TYPOLOGIE PENZIJNÍCH SYSTÉMŮ V EU

Jak již bylo zmíněno, jednotlivé vyspělé státy stejně tak jako jednotlivé státy EU postupně zavedli, popř. zavádějí podobnou typologii uspořádání penzijního systému, který je tvořen třemi pilíři.

3.1 Zastoupení jednotlivých pilířů ve státech EU

Penzijní systémy většiny států EU jsou tvořeny třemi pilíři (Natali, 2009, s. 29):

I. **první pilíř:** Zastoupení tohoto systému, který je úzce svázán s výdělky občana, je stále dominantní v měřítku využívání všech třech pilířů v jednotlivých státech. Jde o systém průběžně financovaný, většinou povinný a s velkou dávkou solidarity. V některých zemích se můžeme setkat s tzv. vyvázáním se (tzv. „opt-out“) do 2. nebo 3. pilíře. I. pilíř v drtivé většině spravuje stát a výplata důchodu je garantována,

II. **druhý pilíř:** Tak jako je ve většině států účast v I. pilíři povinná, II. pilíř je tvořen soukromými, kapitálově financovanými fondy, které státy nijak negarantují a proto je účast v takových fondech dobrovolná. Existují však výjimky, kdy je i účast ve II. pilíři povinná,

III. **třetí pilíř:** Tvoří jej systém, který se v různých zemích skládá z různých typů zabezpečení. Jde o individuální důchodové zabezpečení, ve kterém má velkou možnost volby sám občan (převážně ve volbě výše příspěvku). Účast v systému je nepovinná, avšak i zde existují pravidla, které musí občan splnit, aby měl právo na výplatu důchodu. Systém je financován kapitálově.

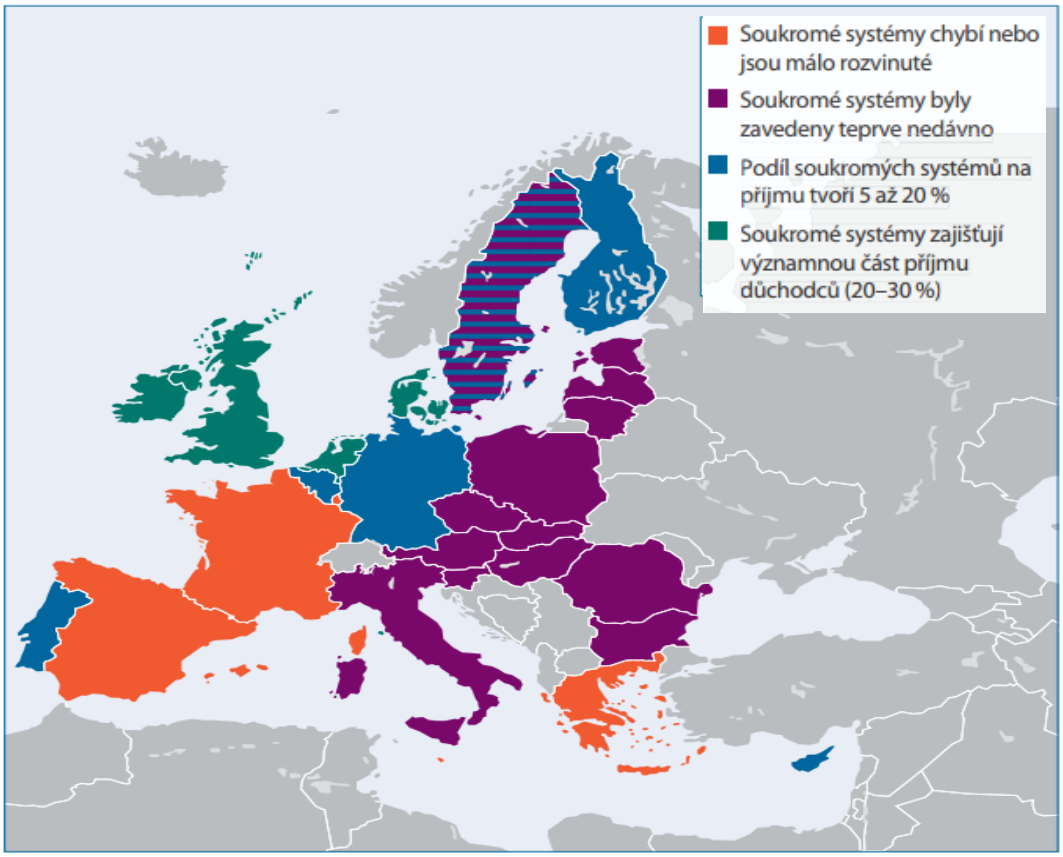

Obr. 5. Podíl soukromých penzijních systémů v zemích EU (EC, 2012)

Se zaváděním důchodové reformy a vymezením uspořádání důchodového systému je podstatně spojena otázka formy financování důchodů. V zásadě rozlišujeme tyto systémy (Krebs, 2005, s. 181):

- **Dávkově definované systémy (DB – defined benefit)** jsou charakteristické tím, že je předem určená výše dávek, která je buďto stanovena absolutní částkou, nebo v závislosti na počtu let, po které občan odváděl příspěvky atd. Přesné výpočty důchodových dávek se stanovují poněkud komplikovanějšími výpočty.
- **Příspěvkově definované systémy (DC – defined contribution)** jsou pro občana více rizikové, protože předem je určena pouze relativní výše příspěvku a výše důchodu je vypočtena v kombinaci s částkou vedenou na individuálním účtu účastníka, s výší odchodového věku a na výnosnosti kapitálového trhu. Z uvedeného systému je poté odvozen systém NDC.
- **Hypotetické příspěvkově definované systémy (NDC – notional defined contribution)** jeho původ je ve Švédsku a dále byl v různých modifikacích zaveden v Polsku, Itálii a Lotyšsku. Na zdánlivý individuální účet účastníka se připisují příspěvky včetně zhodnocení v čase. Zhodnocením se nerozumí tržní míra výnosnosti,

ale výnosnost samotného systému. Výše důchodové dávky je tak přímo závislá na hypotetické míře zhodnocení a celkových (hypotetických) úsporách. Ty jsou pouze hypotetické (notional), jelikož vybrané příspěvky jsou obratem používány na dávky současným důchodcům.

V Evropě je většina veřejných důchodových systémů založena na průběžném financování, tedy systému dávek a příspěvků. Při zavádění reforem a udržování finančního systému důchodového pojištění je důležité hledání oboustranné rovnováhy a vyváženosti dvou protikladných zájmů a to sociálních a finančních.

3.2 Charakteristika penzijních systému ve vybraných státech EU

VELKÁ BRITÁNIE

Penzijní systém Velké Británie zastupuje Beveridgeův model sociálního státu, kde jsou na jedné straně řešeny nezbytné sociální situace a zabezpečení občana v takových situacích, ale též je ponechána velká míra rozhodnutí na zodpovědnosti každého jedince.

Důchodový systém Velké Británie, stejně jako většiny evropských států prošel mnohými změnami a to jak v oblasti důchodů státních, tak i v části soukromých penzí. Potřebná věková hranice pro dosažení nároku na důchod je ve Velké Británii stanovena na 65 let, přičemž stejně jako u nás je plánováno její postupné navyšování až na 68 let. Důchodový systém Velké Británie je složen ze tří hlavních složek, přičemž první a druhá spadá pod státní důchodový systém, třetí složka jsou soukromé fondy (Government of UK, 2014):

- **Základní penze –** zabezpečuje minimální příjem občana v důchodu. Je spravována státem a funguje na systému PAYG. Výše příjmu je odvozena od celkových příspěvků v systému. Nárok na tuto dávku získá účastník, který přispíval minimálně 30 let a dosáhne v současnosti stanové hranice 65 let.
- **Pension Credit –** tato část penzijního systému GB vznikla v rámci solidarity. Má formu redistribuční dávky, na jejímž financování se podílí část příjmů vybraná na daních. Je určena pouze pro občany s nejnižšími příjmy, avšak po dosažení určitých podmínek, po kterých vzniká nárok na tuto dávku.
- **SERPS –** druhá složka prošla velkými změnami, protože původně byla tato složka pouze vázána na výši příjmu a redistribuční charakter zde téměř neexistoval. Tento systém pod názvem The State Earnings-Related Scheme (SERPS) hraje roli pro současné důchodce, i když byly postupnými změnami sníženy hodnoty této dávky.

- **S2P –** tzv. State Second Pension vešel v účinnost v roce 2002 a je nástupcem právě předchozího systému. Hlavním cílem bylo zvýšit redistribuci – tudíž zaměřit se na občany, kteří nemají možnost z různých sociálních důvodů pracovat v takové míře, která by jim zajistila optimální důchod. Důležitou vlastností této druhé složky je možnost z ní dobrovolně vystoupit, ovšem pouze při přechodu do soukromé části penzijního systému.
- **Soukromé penze –** tvoří třetí složku v důchodovém systému Velké Británie. Spadá sem jakékoliv individuální dobrovolné penzijní plány a produkty od soukromých poskytovatelů. Právě do této části má možnost občan se vyvázat z druhé vrstvy. Třetí pilíř je využíván ve velké míře osobami samostatně výdělečně činnými.

FRANCIE

Důchodový systém Francie založený na Bismarckově systému je protikladem k systému Velké Británie. Francie je známá svou rozvinutou sociální politikou s velkou mírou redistribuce a omezenými možnostmi nakládání s prostředky na vlastní zodpovědnost. Pro penzijní systém Francie je charakteristická dominantní role I. pilíře, který je založen na systému průběžného financování. (The French social system, 2014)

První pilíř důchodového systému je složen ze základní státní penze a doplňkového schématu. Obě z těchto částí jsou pak závislé na výši příjmu. Jak již bylo uvedeno, ve Francii je velmi rozmanitý systém sociálního pojištění, který se odráží ve vysoké členitosti dle povolání jedinců. První pilíř je postaven na bázi dávkově definovaného systému, kdy nejdůležitější faktor ovlivňující dávku je průměrný příjem po dobu 25 let, kdy občan dosahoval nejvyšší mzdy. Pro jedince s nízkým nebo nedostatečným příjmem je zde institut minimálního příjmu, který omezuje chudobu sociálně slabších členů společnosti. (The French social system, 2014)

Výpočet doplňkové penze je založen na principu bodování, kdy je částka odvedená občanem přepočítána na konci každého roku na body. Každý bod nese jeho kupní sílu ve stejném roce. Důchodová dávka je poté dána počtem bodů dosažených v průběhu celkové doby pojištění, které jsou násobeny kupní silou v období, kdy je penze kalkulována. Doplňkové penze jsou závislé na výši výdělků v průběhu celé doby pojištění, ne jen v 25 letech „nejlepšího výdělku“, jako je to v základním schématu. (The French social system, 2014)

Ve Francii je velmi zajímavým faktem, že občané pracující ve veřejném sektoru, což je asi 20 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, dostávají vyšší důchody v rámci I. pilíře. Podpo-

ra pro zaměstnance, kteří pracují v soukromém sektoru, je nižší, a vůbec nejnižší je pro osoby samostatně výdělečně činné. Potřebná doba pojištění je pro zaměstnance veřejného sektoru 37,5 let, zatímco pro sektor soukromý je to 40 let. (The French social system, 2014)

ŠVÉDSKO

Švédsko, jakožto reprezentant skandinávského modelu sociálního státu, je znám svým dobrým hospodářstvím, ekonomickou i společenskou vyspělostí, a to pozitivně odráží výši veřejných výdajů. Penzijní systém ve Švédsku je specifický tím, že je finančně zcela oddělený od rozpočtu vlády. Celý systém je stabilní, jelikož výše dávek je závislá na průměrné době dožití a kopíruje vývoj mezd. Vysoký růst příjmů znamená, že důchodové dávky budou vyšší, zatímco slabý narůst odpovídá slabou dávkou důchodu.

Švédský důchod se skládá z těchto složek (Government of Sweden, 2014):

- **Income-based pension –** tato základní složka tvoří hlavní část švédského důchodového systému a závisí na celkových životních příjmech. Funguje na základním principu – čím déle občan pracuje – tím větší dávka je mu přiznána. Důležitým pojmem je zde tzv. pensionable income, což představuje prakticky zdanitelný příjem. Z toho jsou poté odváděny procentuální sazbou příspěvky do penzijního systému. Odvádí se 18,5 % z čehož 16 % je odváděno právě do složky income-based pension a 2,5 % do tzv. premium pension.
- **Premium pension –** jak již bylo uvedeno, do této složky je odváděno 2,5 % z platu a jiných zdanitelných příjmů jednotlivce. Účastník se sám rozhoduje, do kterého fondu je částka zasílána, z čehož plyne, že celková výše důchodové dávky závisí na výnosnosti fondu. Premium pension je obdoba našeho II. pilíře.
- **Guarantee pension –** je pak složkou důchodu, která slouží občanům pobírající minimální příjem. Je brána jako sociální podpora, která zajišťuje adekvátní výši důchodové dávky. Základní podmínkou je jednak důchodový věk ale hlavně občan musí žít ve Švédsku po dobu minimálně 40 let a mít minimální nebo žádný příjem. Pokud žije ve Švédsku kratší dobu, je mu důchod rapidně snižován.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝVOJ PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V DŮCHODOVÉM SYSTÉMU ČR

4.1 Analýza příjmů a výdajů v roce 2003

Tab. 5. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2003 (MF, 2003)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2003 (I)	2002 [1] (II)	2003 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	212	198,4	209,6	98,8 %	105,6 %
Výdaje DP	225,9	213,6	225,8	99,9 %	105,7 %
Správní výdaje [2]		3,6	3,7		102 %
Rozdíl DP	-17,5 [3]	-18,8	-19,9		
Nezaměstnanost		7,3 %	7,8 %		
Inflace		1,8 %	0,1 %		
Růst HDP		1,9 %	3,6 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2003, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti odváděné plátci podle zákona č. 589/1992 Sb.**,** dosáhlo v roce 2003 výše 272,4 mld. Kč a oproti rozpočtu tak vykázalo snížení o 3,2 mld. Kč, tj. o 1,2 %. Nenaplnění rozpočtu způsobil nižší růst vyměřovacích základů na pojistném a pomalejší nárůst mezd než byl předpoklad rozpočtu. Na účet důchodového pojištění, které je ve státním rozpočtu samostatně sledovaným ukazatelem, byl v roce 2003 vykázán příjem ve **výši** 209,6 mld. Kč, tj. o 1,1 % (2,4 mld. Kč) méně, než počítal původní rozpočet, ale o 11,2 mld. Kč (o 5,6 %) více než v roce 2002. Příjem z dobrovolného důchodového pojištění byl 39 mil. Kč.

Na správní výdaje spojené se systémem důchodového pojištění bylo vynaloženo za rok 2003 3,7 mld. Kč, což je ve srovnání s předchozím rokem pouze o 18 mil. Kč více. Meziroční nárůst v letech 2001 a 2002 činil závratných 300 mil Kč díky neefektivnímu hospodaření. Výdaje na důchodové dávky a správní výdaje za rok 2003 dosáhly celkem 229,5 mld. Kč, což ve srovnání s příjmy na důchodové pojištění ve výši 209,6 mld. Kč představuje **s**chodek v systému důchodového pojištění téměř 20 mld. Kč. Tento schodek je

vyšší jak proti upravenému rozpočtu o 2,5 mld. Kč, tak i ve srovnání s rokem minulým o 1 mld. Kč.

Výše procentní výměry v roce 2003 sice opět vzrůstá, ale pomaleji než v roce minulém. Nárok na starobní důchody před 1. 1. 1996 se navyšují od splátky důchodu splatné po 31. 12. 2002 růstem o 4 % náležité procentní výměry. Dále potom u důchodů přiznaných od 1. 1. 1996 – 31. 12. 2002 se procentní výměra zvyšuje o 3,8 % náležité procentní výměry. Všeobecný vyměřovací základ pro rok 2001 je schválen ve výši 14 640 Kč, přepočítací koeficient 1,0693. Vzrostly i částky pro stanovení výpočtového základu na 7 400 Kč a na 17 900 Kč. Průměrný důchod v roce 2003 činil 7075 Kč a meziročně byl navýšen o 242 Kč. Relace důchodu k čisté průměrné mzdě je ve výši 56,2 %.

4.2 Analýza příjmů a výdajů v roce 2004

Tab. 6. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2004 (MF, 2004)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2004 (I)	2003 [1] (II)	2004 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	242,2	209,6	243,2	100,4 %	116,1 %
Výdaje DP	230,8	225,8	230,8	100 %	102,2 %
Správní výdaje [2]		3,7	4,1		110,8 %
Rozdíl DP	7,7 [3]	-19,9	8,3		
Nezaměstnanost		7,8 %	8,3 %		
Inflace		0,1 %	2,8 %		
Růst HDP		3,6 %	4,8 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2004, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Rok 2004 sebou přinesl změny v legislativě důchodového pojištění. S účinností od 1. 1. 2004 byl novelizován zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Změny se týkají převážně:

- zvyšování věkové hranice – kde cílem je v roce 2013 dosažení hranice 63 let pro muže a nově i pro bezdětné ženy,

- předčasný odchod do starobního důchodu byl omezen,
- redukce hodnocení doby studia – jakožto náhradní doba pojištění (v rozsahu započítání 80 %),
- změny u osob samostatně výdělečně činných.

Příjem z důchodového pojištění byl v roce 2004 vybrán ve výši 243,2 mld. Kč. Tato hodnota představovala 100,4 % ze schváleného rozpočtu. Oproti roku 2003 tedy zvýšení o 33,6 mld. Kč (o 16,1 %). Nárůst příjmů byl způsoben především zvýšením procentní sazby v systému důchodového pojištění o 2 procentní body z 26 % na 28 %, se současným poklesem sazby pojistného na státní politiku zaměstnanosti. Změnu zákona o pojistném na sociální zabezpečení realizoval zákon č. 425/2003 Sb. Příjem z dobrovolného důchodového pojištění činil 43 mil. Kč a tím byl zaznamenán mírný nárůst.

Výdaje na důchody v roce 2004 činily 230,8 mld. Kč a téměř kopírovaly rozpočet schválený vládou. Ve zvýšení důchodů se promítl i dopad valorizace kdy dochází též i k růstu starobního důchodu přiznaného do 1. 1. 2004 od splátky důchodu splatné po 31. 12. 2003 a to o 2,5 % náležité procentní výměry. O valorizaci rozhodla vláda mimo rámec povinností stanovených zákonem, protože hodnota indexu spotřebitelských cen dosáhla pouze 1,8 % (povinnost zvýšit důchody totiž byla až při růstu 2 % a více). Důchody byly valorizovány o 195 Kč. Přestože byly důchody valorizovány, došlo ke snížení relace průměrného důchodu k čisté mzdě z loňských 56,2 % na 54,5 %. Průměrná výše starobního důchodu byla 7 270 Kč. Ve sledovaném roce byl úhrn výdajů nižší, než příjmy na důchodové pojištění a tato skutečnost představovala přebytek ve výši 8,3 mld. Kč.

4.3 Analýza příjmů a výdajů v roce 2005

Tab. 7. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2005 (MF, 2005)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2005 (I)	2004 [1] (II)	2005 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	261	243,2	258,3	99 %	106,2 %
Výdaje DP	247,4	230,8	247,4	100 %	107,1 %
Správní výdaje [2]		4,1	4,3		104,8 %
Rozdíl DP	9,5 [3]	8,3	6,5		
Nezaměstnanost		8,3 %	7,9 %		
Inflace		2,8 %	1,9 %		
Růst HDP		4,8 %	6,3 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2005, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Vývoj příjmů nejen z pojistného, ale i daní z příjmů je obecně ovlivněn v první řadě vývojem počtu plátců a jejich mzdami, ze kterých je pojistné odváděno. V neposlední řadě hraje důležitou roli také úspěšnost výběru. Mezi lety 2002 a 2004 docházelo k narůstání počtu pojištěnců, jakožto zaměstnanců. V roce 2005 se počet těchto osob snížil o 36 tisíc a poklesl oproti minulému roku i počet důchodově pojištěných osob samostatně výdělečně činných o 21 tisíc. Na dobrovolném důchodovém pojištění bylo inkasováno 49 mil. Kč a tato hodnota opět meziročně stoupla.

Rozpočet důchodových dávek byl čerpán téměř na 100 %, protože skutečné výdaje na důchody dosáhly při zaokrouhlení 247,4 mld. Kč. Byly o 16,5 mld. Kč vyšší než v roce předchozím. Zvýšení výdajů opět ovlivnila valorizace, kdy procentní výměra důchodů přiznaných před 1. 1. 2005 vzrostla o 5,4 %. Hodnota valorizace byla ve výši 474 Kč a průměrný důchod zaznamenal hodnotu 7 744 Kč. Relace průměrného důchodu k čisté mzdě činila v roce 2005 55,5 % a zaznamenala tak meziroční růst a to díky poměrně vysoké valorizaci. Přesto, že byl na účtu důchodového pojištění zjištěn přebytek, meziročně byl nižší a to díky výše zmíněnému poklesu pojištěnců a také oproti očekávání požádalo o důchod více občanů z důvodu demografického vývoje a vývoje na trhu práce.

K 31. 12. 2005 činily nedoplatky na sociálním pojištění 203 mil. Kč a od roku 1993 tedy byla zvýšena celková dlužná částka na hodnotu 62,2 mld. Kč. Z této hodnoty nejvíce, tj. 40,4 mld. Kč, dlužili malé organizace do 25 zaměstnanců a v delším časovém horizontu tato hodnota pořád vzrůstá.

4.4 Analýza příjmů a výdajů v roce 2006

Tab. 8. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2006 (MF, 2006)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2006 (I)	2005 [1] (II)	2006 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	279,2	258,3	276,9	99,2 %	107,2 %
Výdaje DP	272,8	247,4	272,9	99,9 %	110,3 %
Správní výdaje [2]		4,3	4,9		114 %
Rozdíl DP	6,4 [3]	6,5	- 0,8		
Nezaměstnanost		7,9 %	7,1 %		
Inflace		1,9 %	2,5 %		
Růst HDP		6,3 %	6,8 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2006, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Příjem z důchodového pojištění, jakožto závazný ukazatel státního rozpočtu, se opět meziročně zvýšil ve srovnání s rokem 2005 o 7,2 %, na hodnotu 276,9 mld. Kč. V průběhu roku nedošlo ve schváleném rozpočtu k žádným úpravám a plnění rozpočtované částky proto dosáhlo pouze 99,2 % rozpočtované částky.

Výdajový rozpočet důchodových dávek byl schválen zákonem č. 543/2005 Sb., ve znění zákona č. 170/2006 Sb., a to v objemu 263,5 mld. Kč, ale jelikož chyběly prostředky na výplatu důchodů a systém by vykazoval ztrátu, byl tento rozpočet navýšen na konečných 272,8 mld. Kč, rozdílová částka 9,3 mld. Kč byla převedena na základě rozpočtových pravidel zákonem č. 218/2000 Sb., ze zvláštního účtu o důchodovém pojištění, který je součástí finančních aktiv státu. Na tomto účtu byly uloženy kladné rozdíly vykazovány v letech 2004 a 2005 kdy kladné saldo mezi příjmy a výdaji činilo v souhrnu 14,8 mld. Kč.

Opět se zvyšuje i procentní výměra. Důchody přiznané před 1. 1. 1996 se po 31. prosinci 2005 navyšují o 6 % procentní výměry, která těmto důchodcům náleží. U důchodů, které byly přiznávány od 1. 1. 1996 – 31. 12. 2005 procentní výměra vzrůstá od splátky důchodu po 31. 12. 2005 o 4 % náležité procentní výměry. Průměrný důchod činil v roce 2006 8 187 Kč a průměrně byl valorizován o 443 Kč. Relace průměrného důchodu k průměrné čisté mzdě poklesla na hodnotu 53,9 % oproti předešlému roku, kdy byla tato relace 55,5 %.

Skutečné výdaje na důchody dosáhly za všechny kapitoly, které je vyplácejí, 272,9 mld. Kč při meziroční růstu o 10,3 %, tj. o 25,5 mld. Kč (v roce 2005 výdaje na důchody meziročně vzrostly o 7,1 %, tj. o 16,5 mld. Kč; v roce 2004 o 2,2 %, tj. o 5,1 mld. Kč a v roce 2003 o 6,2 %, tj. o 12,5 mld. Kč). Ve výši vyplacených důchodů se rovněž projevila skutečnost, že část zálohy České poště (2,8 mld. Kč) na výplatu důchodů počátkem ledna 2006 byla hrazena až z rozpočtovaných prostředků roku 2006 a nikoliv roku 2005, jak se předpokládalo.

Saldo důchodového systému se poprvé od roku 2003 dostalo do záporných čísel ve výši 0,8 mld. Kč. Na zvláštním účtu důchodového pojištění jsou tak uloženy nadále jen prostředky ve výši 5,5 mld.. Kč. Prostředky se skládají z přebytku hospodaření důchodového pojištění za rok 2004 ve výši 8 326 480 tis. Kč a za rok 2005 ve výši 6 559 867 tis. Kč po odečtení prostředků ve výši 9 309 966 tis. Kč použitých na zvýšení výdajů státního rozpočtu na rok 2006 na dávky důchodového pojištění.

4.5 Analýza příjmů a výdajů v roce 2007

Tab. 9. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2007 (MF, 2007)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2007 (I)	2006 [1] (II)	2007 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	294,5	276,9	304,9	103,5 %	110 %
Výdaje DP	289,6	272,9	289,8	100,1 %	106,2 %
Správní výdaje [2]		4,9	5,2		106 %
Rozdíl DP	0 [3]	-0,8	9,9		
Nezaměstnanost		7,1 %	5,3 %		
Inflace		2,5 %	2,8 %		
Růst HDP		6,8 %	6,1 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2007, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Příjem z důchodového pojištění byl v roce 2007 zaznamenán ve výši 304,9 mld. Kč. Tato hodnota představovala 103,5 % ze schváleného rozpočtu. Oproti roku 2006 došlo k navýšení příjmů o 28 mld. Kč (o 10 %). Příjem z dobrovolného důchodového pojištění vzrostl na 73 mil. Kč a tím byl zaznamenán dosud nevyšší meziroční nárůst.

Na správní výdaje spojené se systémem důchodového pojištění bylo vynaloženo za rok 2007 5,2 mld. Kč. Meziroční nárůst o 6 % (300 mil. Kč). Rozpočtové výdaje na důchody byly během roku 2007 navýšeny o 2,3 mld. Kč a to na základě usnesení vlády č. 290/2007 Sb., kdy bylo převedeno 0,6 mld. Kč ze Všeobecné pokladní správy vedené MPSV a dále pak 1,7 mld. Kč díky úsporným opatřením na dávkách státní sociální podpory. Na meziročním navýšení výdajů se opět výraznou měrou podílela valorizace. Měsíční náklady na valorizaci činily téměř 1 mld. Kč a průměrný důchod 8 747 Kč byl valorizován o 560 Kč. Relace průměrného důchodu k čistě mzdě byla v roce 2007 54,1 % a meziročně se nezměnila.

Výdaje na dávky důchodového zajištění a správní výdaje celkem za rok 2007 dosáhly celkem 295 mld. Kč, což ve srovnání s příjmy na důchodové pojištění ve výši 304,9 mld. Kč představuje kladné saldo v systému důchodového pojištění téměř 10 mld. Kč. Tato částka

je převedena na zvláštní účet důchodového pojištění dle zákona č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech.

4.6 Analýza příjmů a výdajů v roce 2008

Tab. 10. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2008 (MF, 2008)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2008 (I)	2007 [1] (II)	2008 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	318,6	304,9	320	99,6 %	104,9 %
Výdaje DP	305,6	289,8	312,5	102,2 %	107,8 %
Správní výdaje [2]		5,2	4,9		94 %
Rozdíl DP	7,8 [3]	9,9	2,6		
Nezaměstnanost		5,3 %	4,4 %		
Inflace		2,8 %	6,3 %		
Růst HDP		6,1 %	2,5 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2008, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Rok 2008 přinesl nové změny v oblasti důchodového systému. Jedna z novelizací se týkala rozšíření okruhu osob, které se účastní důchodového pojištění (týkající se náhradní doby pojištění). Podle novely se zde zařazují osoby, které pečují o dítě mladší 10 let závislé na péči jiné osoby ve stupni I., který je definován jako lehká závislost. Nařízením vlády č. 211/2008 Sb. V návaznosti na zákon č. 178/2008 Sb., kdy bylo stanoveno, že valorizace důchodů proběhne mimo pravidelný termín, se tak událo a důchody byly zvýšeny s účinností od 1. 8. 2008.

Pojistné z důchodového pojištění, které nadále tvoří největší část z příjmů na sociálním pojištění, bylo inkasováno v příjmu 319,9 mld. Kč. Během roku nedošlo k žádným rozpočtovým změnám a rozpočet byl naplněn z 99,6 %. Ve srovnání s předešlým rokem 2007 bylo inkasováno na důchodovém pojištění o 15,1 mld. Kč více, což je nárůst zhruba o 5 %. S připočtením příjmů na dobrovolné důchodové pojištění, které činilo 80,6 mil Kč, bylo celkem získáno 320 mld. Kč.

Zajímavým faktem bylo snížení výdajů na správu důchodového pojištění a to zhruba o nárůst v minulém roce, tedy o 300 mil. Kč. Skutečné výdaje na důchody dosáhly ve všech oblastech důchodového pojištění, které je vyplácejí, 312,5 mld. Kč což znamenalo meziroční nárůst o 7,8 %, tj. o 22,7 mld. Kč. Průměrný důchod vykázal hodnotu 9 638 Kč při valorizaci 891 Kč. Tyto poměrně vysoké meziroční změny však neovlivnily relaci průměrného důchodu k průměrné čisté mzdě, jež vykazovala hodnotu 54,1 %. Bylo to dáno především z důvodu vysoké inflace. V důchodovém systému byl opět vykázán přebytek hospodaření stejně jako v roce předešlém. Kladné saldo bylo evidováno ve výši 2,6 mld. Kč.

4.7 Analýza příjmů a výdajů v roce 2009

Tab. 11. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2009 (MF, 2009)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2009 (I)	2008 [1)] (II)	2009 [1)] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	352,6	320	310,3	88 %	97 %
Výdaje DP	339,7	312,5	339,7	100 %	108,7 %
Správní výdaje [2)]		4,9	7,4		151 %
Rozdíl DP	8 [3)]	2,6	- 36,8		
Nezaměstnanost		4,4 %	6,7 %		
Inflace		6,3 %	1,0 %		
Růst HDP		2,5 %	-4,1 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2009, ČSÚ, vlastní zpracování
[1)] - skutečný rozpočet
[2)] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3)] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Pojistné na důchodové pojištění odváděné plátci podle zákona dosáhlo v roce 2009 výše 310,3 mld. Kč a oproti rozpočtu tak vykázalo rapidní snížení o 42,3 mld. Kč, tj. o 12 %. Nenaplnění rozpočtu způsobily změny v demografickém vývoji a pomalejší nárůst mezd než byl předpoklad rozpočtu. Na účet důchodového pojištění, které je ve státním rozpočtu samostatně sledovaným ukazatel. Příjem z dobrovolného důchodového pojištění přesáhl hranici 100 mil. Kč, přesněji 102,4 mil. Kč a meziročně tak vzrostl o 27 %.

Rozpočet důchodových dávek byl čerpán téměř na 100 %, protože skutečné výdaje na důchody dosáhly při zaokrouhlení 339,7 mld. Kč. Byly o 27,2 mld. Kč vyšší než v roce před-

chozím. Zvýšení výdajů opět ovlivnila valorizace, jejíž průměrná hodnota byla ve výši 407 Kč a průměrný důchod zaznamenal hodnotu 10 045 Kč. Relace průměrného důchodu k čisté mzdě činila v roce 2005 43 % a zaznamenala tak meziroční růst. Hodnota relace 43 % byla naposledy dosažena v roce 2003.

Výdaje na dávky důchodového pojištění a výdaje na správu dosáhly v úhrnu 347,1 mld. Kč. Příjmy z pojistného na důchodové pojištění dosáhly v úhrnu částky 310,3 mld. Kč, jsou tedy nižší o 36,8 mld. Kč, což představuje schodek hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2009. Výrazný propad v systému důchodového pojištění je dán i zvýšením předčasných důchodů, kterých přibylo bezmála 40 tisíc meziročně. Zvýšili se meziročně i důchody pozůstalostní a to o 6 % což je neobvyklý nárůst. Na schodku důchodového systému se nemalou měrou podílely i správní výdaje, které vzrostly meziročně o více než 50 %. V roce 2009 byla legislativou realizována I. etapa důchodové reformy s opatřeními platnými převážně od 1. 1. 2010.

4.8 Analýza příjmů a výdajů v roce 2010

Tab. 12. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2010 (MF, 2010)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2010 (I)	2009 [1] (II)	2010 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	329,5	310,3	317,8	96,4 %	102,4 %
Výdaje DP	346,3	339,7	346,2	99,9 %	101,9 %
Správní výdaje [2]		7,3	7,3		100 %
Rozdíl DP	-24,1 [3]	-36,8	-35,6		
Nezaměstnanost		6,7 %	7,3 %		
Inflace		1,0 %	1,5 %		
Růst HDP		-4,1 %	2,2 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2010, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

Jak již bylo uvedeno, počátkem roku 2010 vstoupila v platnost řada legislativních změn, které realizovali I. etapu důchodové reformy, jelikož důchodový systém by byl v dosavadní podobě bez zásadních změn neudržitelný. Mezi základní změny patřilo:

- postupné prodlužování délky pojištění, která zaručuje vznik nároku na důchodovou dávku z 25 let na 35 let a to včetně doby pojištění která byla určena jako náhradní, nebo na 30 let bez náhradní doby pojištění,
- mezi změny bylo zahrnuto i postupné navyšování věku odchodu do důchodu na 65 let u mužů a žen, které vychovaly jedno nebo žádné dítě a dále potom snížení u žen podle poštu vychovaných dětí, pokud vychovaly aspoň dvě děti,
- byla také zrušena podmínka pro nárok na starobní důchod zároveň s příjmem z jiné výdělečné činnosti – tato podmínka určovala sjednání pracovního vztahu u těchto důchodců na dobu nejdéle jednoho roku s možným prodloužením,
- po účinnosti návrhu byla také zrušena doba vysokoškolského studia jakožto náhradní doba pojištění

Jak je patrné z výše uvedených výdajů, rok 2010 se nesl v duchu mnoha úsporných opatření. V tomto roce nedošlo k mimořádné valorizaci důchodů, ale výdaje na důchody se přesto navyšovaly proto, aby nedocházelo k poklesu jejich reálné hodnoty ve vztahu k průměrné mzdě. Průměrně byl důchod zvýšen o pouhých 78 Kč, což byla nejnižší hodnota od vzniku České republiky. Relace průměrného důchodu k průměrné čisté měsíční mzdě dosáhla hodnoty 42,3 % a meziročně zaznamenala pokles.

V úhrnu bylo na důchodovém pojištění povinném a dobrovolném získáno celkem 317,9 mld. Kč. Schválený rozpočet ve výši 329,5 mld. Kč, u kterého nedošlo v průběhu roku k úpravám, byl splněn na 96,4 % a stejně tak jako minulý rok příjmy zaznamenaly minimální nárůst.

Mezi hlavní příčiny nižšího příjmu, než jaký byl rozpočtován na rok 2010, patří především:

- ekonomická krize, která ovlivnila trh práce natolik, že míra registrované nezaměstnanosti dosáhla nového vrcholu na konci měsíce února – hodnoty 9,9 % i když během roku zpozvolna klesala a ke konci roku se ustálila na hodnotě 9,6 %
- v závislosti na výše zmíněném došlo ke snížení vyměřovacích základů pro pojistné, neboť objem mezd a jiných příjmů rapidně poklesl,
- stejně tak jako v roce 2009 kdy byla zaznamenána rekordní výše nedoplatků na sociálním pojištění ve výši 4 mld. Kč i v roce 2010 byl zaznamenán nárůst nedoplatků sociálního a s tím spojeného důchodového pojištění, díky zhoršené platební schopnosti plátců

Rozpočet na rok 2010 po schválení vládou počítal oproti minulému roku s nárůstem výdajů na důchody o 2,1 %. Skutečné výdaje na dávky důchodového pojištění dosáhly v roce 2010 celkem 346,2 mld. Kč, tj. 100 % při meziročním růstu o 6,4 mld. Kč (pouhých 1,9 % což je velmi pozitivní pro důchodový systém, i když je nutno podotknout že je to právě na úkor výše zmíněných úsporných opatření). Na rozdíl od minulých let valorizace neproběhla a skutečné čerpání výdajů na důchodové pojištění bylo téměř shodné s jeho návrhem. Je třeba však podotknout že už návrh rozpočtu počítal se zhruba 25 mld. schodkem v důchodovém systému. Reálně dosažený schodek nabyl hodnoty 35,6 mld. Kč.

4.9 Analýza příjmů a výdajů v roce 2011

Tab. 13. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2011 (MF, 2011)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2011 (I)	2010 [1] (II)	2011 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	331,8	317,8	328	98,8 %	103,2 %
Výdaje DP	363,9	346,2	368	100 %	106,3 %
Správní výdaje [2]		7,3	5,3		72 %
Rozdíl DP	-39,4 [3]	-35,6	-45,5		
Nezaměstnanost		7,3 %	6,7 %		
Inflace		1,5 %	1,9 %		
Růst HDP		2,2 %	1,7 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2011, ČSÚ, vlastní zpracování
[1] - skutečný rozpočet
[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra
[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

V roce 2011 evidovala ČSSZ příjmy pojistného od 263 792 zaměstnavatelů, kteří zaměstnávali 4 292 672 pojištěnců. Meziročně se tak zvýšil počet zaměstnavatelů (o 557) i zaměstnanců (20 131). K 31. prosinci 2011 provozovalo samostatně výdělečnou činnost 742 235 osob, které měly povinnost platit důchodové pojištění a 115 115 osob, které byly od této podmínky oproštěni.

Příjmy z důchodového pojištění, které jsou ve státním rozpočtu sledovány jako důležitý ukazatel, dosáhly hodnoty 327,9 mld. Kč. U schváleného rozpočtu nedošlo v průběhu roku k žádným úpravám, byl splněn na 98,8 %. Příjmy se oproti předchozímu roku navýšily o

10,1 mld. Kč. Celková částka vybraná na důchodovém pojištění povinném a dobrovolném byla celkem 328,0 mld. Kč. Jedna z příčin nižšího výběru pojistného na důchodové pojištění a sociální zabezpečení celkově, než jaké bylo rozpočtováno na rok 2011, jsou především dopady zhoršené ekonomické situace související se zvýšeným počtem nedoplatků a s nimi spojených nárůstů zahájených insolvenčních řízení k těmto dlužníkům.

Na dávky důchodového pojištění připadlo 81,5 % z celkových rozpočtovaných dávek sociálního pojištění. Na DP byly vyplaceny dávky o celkovém objemu 364 mld. Kč. Předpokládaný růst těchto oproti předešlému roku byl o 6,3 % tedy o 22 mld. Kč. U všech typů důchodů se k 1. 1. 2011 dle nařízení vlády č. 281/2010 Sb. se zvýšila základní výměra o 60 Kč na 2 230 Kč a procentní výměra o 3,9 % procentní výměry. Průměrný starobní důchod se tak zaznamenal průměrnou hodnotu 10 494 Kč a zvýšil se o 371 Kč. Jeho relace k průměrné čisté mzdě, která byla v roce 2011 18 820 Kč, činila 43,1 % a byla tak nejvyšší od roku 2002.

Celkem výdaje na dávky důchodového pojištění včetně výdajů na správu, které mj. klesly meziročně o 2 mld. Kč, byly 373,4 mld. Kč. Příjmy za rok 2011 v úhrnu 328,0 mld. Kč, a tím zaznamenává důchodový systém další schodek ve výši 45,4 mld. Kč a je tak na historickém maximu.

4.10 Analýza příjmů a výdajů v roce 2012

Tab. 14. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2012 (MF, 2012)

V mld. Kč.	Schválený rozpočet 2012 (I)	2011 [1] (II)	2012 [1] (III)	Plnění rozpočtu III / I	Index III / II
Příjmy DP	341,1	328	332,1	97,3 %	101,3 %
Výdaje DP	381,6	368	382	100 %	103,8 %
Správní výdaje [2]		5,3	5		94 %
Rozdíl DP	-45,8 [3]	-45,5	-26,2 [4]		
Nezaměstnanost		6,7 %	7 %		
Inflace		1,9 %	3,3 %		
Růst HDP		1,7 %	-1,2 %		

Zdroj: Státní závěrečný účet MFČR za rok 2012, ČSÚ, vlastní zpracování

[1] - skutečný rozpočet

[2] - zahrnuty správní výdaje ČSSZ, Ministerstva obrany i Ministerstva vnitra

[3] - pro přesnější výpočty jsou zahrnuty správní výdaje z předešlého roku

[4] - výpočet salda důchodového systému byl v roce 2012 poprvé ovlivněn novými, níže popsanými skutečnostmi.

Výpočet schodku důchodového systému byl v roce 2012 ovlivněn novými skutečnostmi. Mezi ně patřilo započtení části výnosu z DPH připadajícího na státní rozpočet ve výši 7,2 % (14,392 mld. Kč) podle § 36 odst. 3 zákona o státním rozpočtu. Další částka snižující schodek důchodového systému je 14,4 mld. Kč na základě usnesení vlády č. 693/2012 Sb. v návaznosti na zákon č. 178/2005 Sb. o zrušení FNM (byl zrušen Fond národního majetku a uvolněny částky pro snížení důchodového schodku a na krytí povodňových škod).

Pojistné z důchodového pojištění, které nadále tvoří největší část z příjmů na sociálním pojištění, bylo inkasováno ve výši 332,1 mld. Kč. Během roku nedošlo k žádným rozpočtovým změnám a rozpočet byl naplněn z 97,3 %. Ve srovnání s předešlým rokem 2011 bylo inkasováno na důchodovém pojištění o pouhé 4 mld. Kč více.

Výdaje na důchody v roce 2012 činily 382 mld. Kč a téměř kopírovaly rozpočet schválený vládou. Na růstu výdajů se opět podílelo zvýšení počtu občanů pobírajících důchod a pokrytí výdajů spojených se zvyšováním dávky důchodu. Další výdaje byly vynaloženy v návaznosti na § 67 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, kterým je definová-

na povinnost valorizace důchodů. Průměrný starobní důchod v roce 2012 činil 10 778 Kč a byl valorizován o v průměru 226 Kč. Přestože byly důchody valorizovány, došlo ke snížení relace průměrného důchodu k čisté mzdě na 42,9 %. Ve sledovaném roce byl úhrn výdajů opět vyšší a to i přes mimořádné snížení schodku, které je popsáno výše. Záporné saldo za rok 2012 v důchodovém systému nabylo hodnoty 26,4 mld. Kč.

Příklad valorizace starobního důchodu

Pokud náležel důchodci v roce 2011 starobní důchod ve výši např. **10 771** Kč, tvořila ho základní výměra **2 230** Kč a procentní výměra **8 541** korun. Od 1. 1. 2012 se základní výměra navyšuje o **40 Kč**, tudíž základní výměra bude **2 270 Kč**. Procentní výměra se zvýší o **1,6 %** na hodnotu **8 678 Kč**. Důchod tedy vzroste celkem o **177 Kč** (40 + 137). Po valorizaci tak připadne důchodci nárok na důchod ve výši **10 948 Kč.**

5 EXOGENNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DŮCHODOVÝ SYSTÉM

To, jakým způsobem mají jednotlivé země nastaven penzijní systém, je ovlivněno řadou faktorů. Tyto faktory označujeme za exogenní, protože důchodový systém není postaven přímo na nich, nicméně velkou měrou působí na fungování nejen důchodových systémů. Pokud budeme mít systém nastaven například legislativou tak, že bude splňovat požadavky daného prostředí a trhu v určitém čase, neznamená to, že bude funkční v dalších letech a nebude ovlivňován mnohými faktory zvenčí. Mezi základní faktory, které neodmyslitelně působí na důchodový systém, řadíme z ekonomických faktorů inflaci, které budu věnovat větší pozornost, dále nezaměstnanost a růst HDP.

5.1 Ekonomické faktory

Vzhledem k tomu, že důchodové systémy jsou neodmyslitelnou součástí celého systému veřejných financí a rozpočtů jednotlivých států, pak jistě není překvapením, že právě stav veřejných financí a hospodaření státu má výrazný vliv na jejich fungování. Velký význam má nejen vlastní hospodářská politika (např. politická rozhodnutí a legislativa), ale také vnější faktory, kterými mohou být například hospodářské cykly a s nimi spojená míra nezaměstnanosti, růst HDP a již zmíněná inflace.

Inflace

Inflace je jedním z hlavních faktorů ovlivňující chod důchodového systému. Celoplošný růst cen totiž při nezměněné výši vyplácených důchodových dávek zapříčiňuje to, že dochází ke klesání kupní síly občanů, pobírající tento typ dávky – tedy důchodců. Z toho plyne, že pokud je cíl zachovat reálnou kupní sílu, je třeba průběžně tyto dávky upravovat. V opačném případě, kdy by příjemci těchto dávek, disponovali nízkou kupní silou, může docházet ve střednědobém a dlouhodobém horizontu i poklesu životní úrovně těchto občanů. Tento jev je problém především v dávkově definovaných systémech.

Nepříznivé dopady inflace na růst cen v závislosti na vyplácených důchodech řeší tzv. „valorizace“. Důvod pro valorizace důchodových dávek uvádí Krebs jako „nezbytnost zavedení systémů pravidelných úprav důchodového pojištění s ohledem na růst ostatních hospodářských ukazatelů vyplývá především z existence rozporu mezi statickým charakterem důchodů a dynamickým charakterem soustavy odměňování a vývoje ekonomiky“. (Krebs, 2005, s. 184)

Jak je však z definice patrné, důvodem valorizace důchodů není jen růst spotřebitelských cen z důvodu inflace a tím zachování koupěschopnosti důchodců. Dalším důvodem valorizace je přizpůsobení důchodových dávek i růstu reálných mezd. Může totiž docházet k situacím, kdy výše důchodu roste v závislosti na výši inflace a tím je zachována i reálná kupní síla, avšak vlivem výkonnosti hospodářství dochází na trhu práce k příznivé situaci a tím i k růstu mezd. To je situace, kdy srovnání příjemců důchodových dávek a pracujícího obyvatelstva může negativně ovlivňovat jejich úroveň, protože reálná kupní síla vůči němu klesá. Takové omezení by mohlo negativně ovlivňovat i sociální napětí kvůli nespravedlivosti. (Blake, 2006, s. 176)

Proto byly zákonem stanoveny podmínky valorizace:

- vyplácené důchody se navyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a indexu reálné mzdy. Valorizace automaticky vchází v platnost k 1. lednu V nutných případech (např. z důvodu vysoké inflace) je možné uzákonit i mimořádné navýšení důchodů, naopak při nepříznivých ekonomických výhledech, je valorizace omezena. To je i případ roku 2013, od kterého platí v rámci úsporných opatření vlády, že důchody budou růst o třetinu růstu cen a třetinu růstu reálných mezd. (Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.)

Tab. 15. Růst průměrného důchodu a průměrné mzdy (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování)

v Kč.	Průměrný starobní důchod	Nárůst v %	Průměrná hrubá mzda	Změna reálné mzdy v %	Inflace
2004	7 270	2,76 %	17 565	3,93 %	2,8 %
2005	7 744	6,52 %	18 283	2,19 %	1,9 %
2006	8 187	5,72 %	19 447	3,87 %	2,5 %
2007	8 747	6,84 %	20 927	4,81 %	2,8 %
2008	9 638	10,19 %	22 653	1,95 %	6,3 %
2009	10 045	4,22 %	23 425	2,41 %	1 %
2010	10 123	0,78 %	23 903	0,54 %	1,5 %
2011	10 552	4,24 %	24 466	0,45 %	1,9 %
2012	10 778	2,14 %	25 089	-0,75 %	3,3 %

Z tabulky vyplývá, že míra inflace v letech 2004–2011, s výjimkou roku 2010, vykazovala nižší hodnoty, než jaký byl nárůst průměrného starobního důchodu. Tím byla splněna podmínka valorizace, kdy růst důchodu by měl vykazovat hodnotu alespoň 100 % růstu spotřebitelských cen.

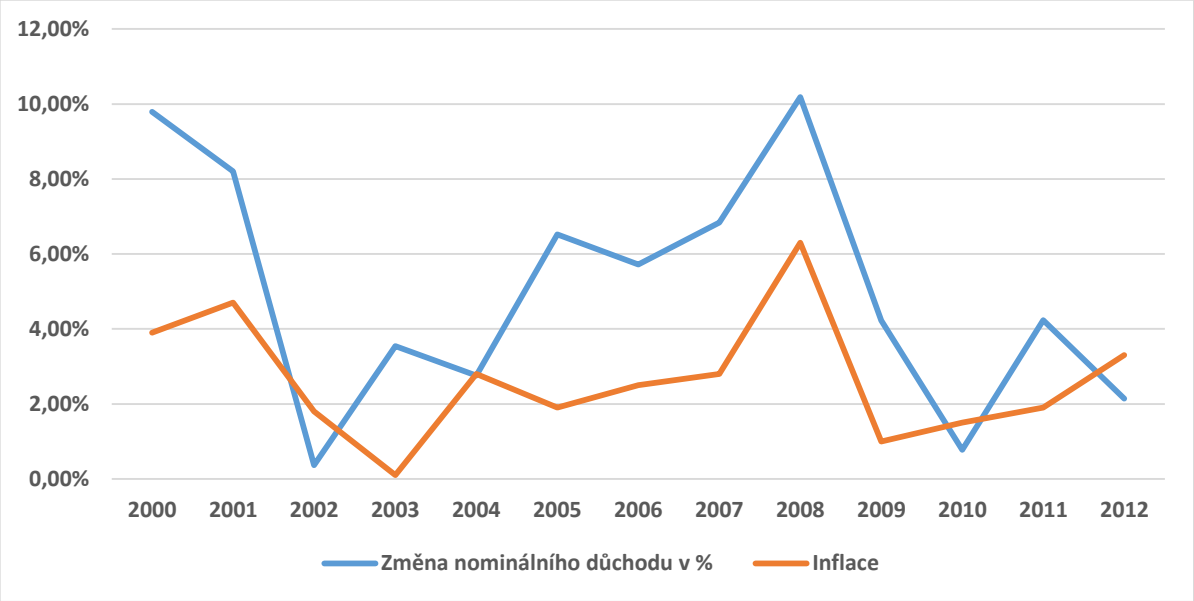

Obr. 6. Vývoj míry inflace a nominálního důchodu v % (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování)

Graf srovnání změn nominálního důchodu a inflace, ukazuje, že růst nominálních starobních důchodů až do roku 2010 s výjimkou roku 2004 kopíruje vývoj spotřebitelských cen. V roce 2004 docházelo k mírnému poklesu reálného důchodu, neboť nominální důchod rostl v menší míře než cenová hladina. Snížená koupěschopnost příjemců starobního důchodu však byla výrazněji znatelná v letech 2010 a 2012. Tato situace byla odrazem úsporného balíčku vlády a legislativních opatření důchodového systému, o kterých jsem se zmiňoval v předešlých kapitolách. Nejasný vývoj ohledně růstu důchodů panuje i v dalších letech, i přesto že na rok 2015 je schválena valorizace ve výši 205 Kč. Tato informace je však pouze předběžná s odkazem na ministerstvo financí.

Nezaměstnanost

Dopady spojené z nezaměstnaností nepociťuje pouze nezaměstnaný na poklesu životní úrovně, sociálních problémů atd., ale nevytvoření pracovních návyků vede obzvláště u mládeže k nezodpovědnosti vůči okolí a státu a v posledních letech i ke zvýšené kriminalitě a předstírání nemocí. Zvyšování nezaměstnanosti z pohledu státu však přináší finanční zátěž pro státní rozpočet nejen na příjmové stránce – tj. neodvádění daní z příjmu a pojist-

ného na sociální pojištění, ale zároveň zvyšuje stranu výdajů z důvodu výplaty různých sociálních dávek. (Buchtová, 2013, s. 49)

V grafu lze vidět vývoj obecné míry nezaměstnanosti od roku 1993 dle informací z ČSÚ.

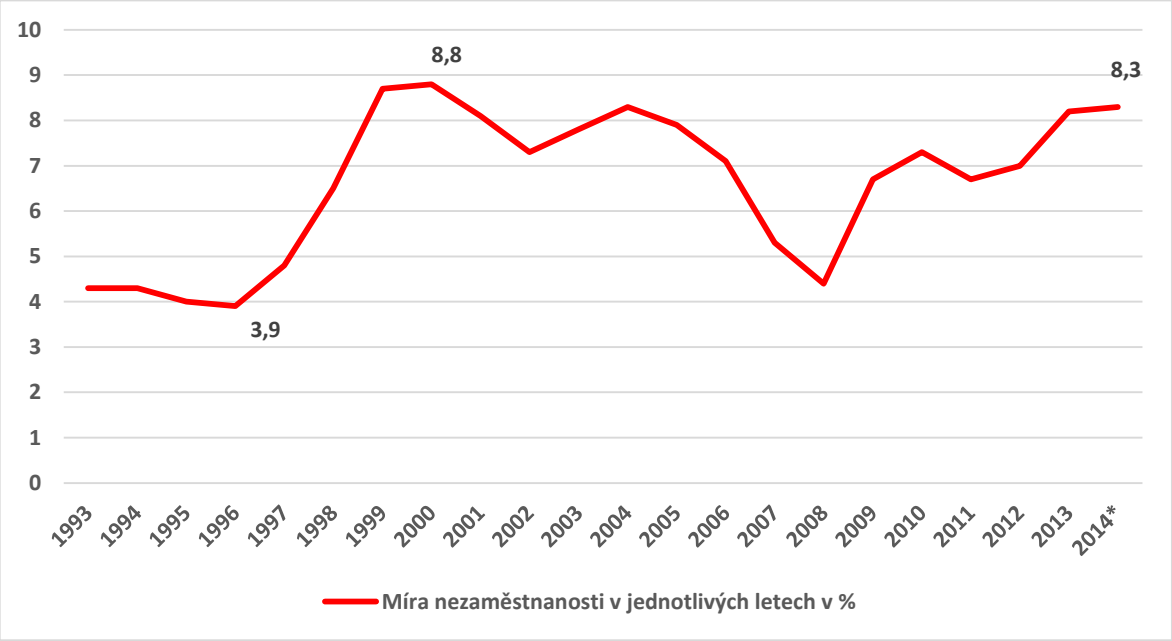

Obr. 7. Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v % (ČSÚ, 2014, vlastní zpracování)

Obecná míra nezaměstnanosti se od roku 1993 dle ČSÚ pohybuje pod hranicí 10 %, což v globálním měřítku představuje příznivou hodnotu. I nezaměstnanost je ovlivňována mnohými faktory, mezi které řadíme hospodářské cykly, daňová zatížení ale i hospodářská krize a nestálost finančního trhu, jak je vidět v roce 2009.

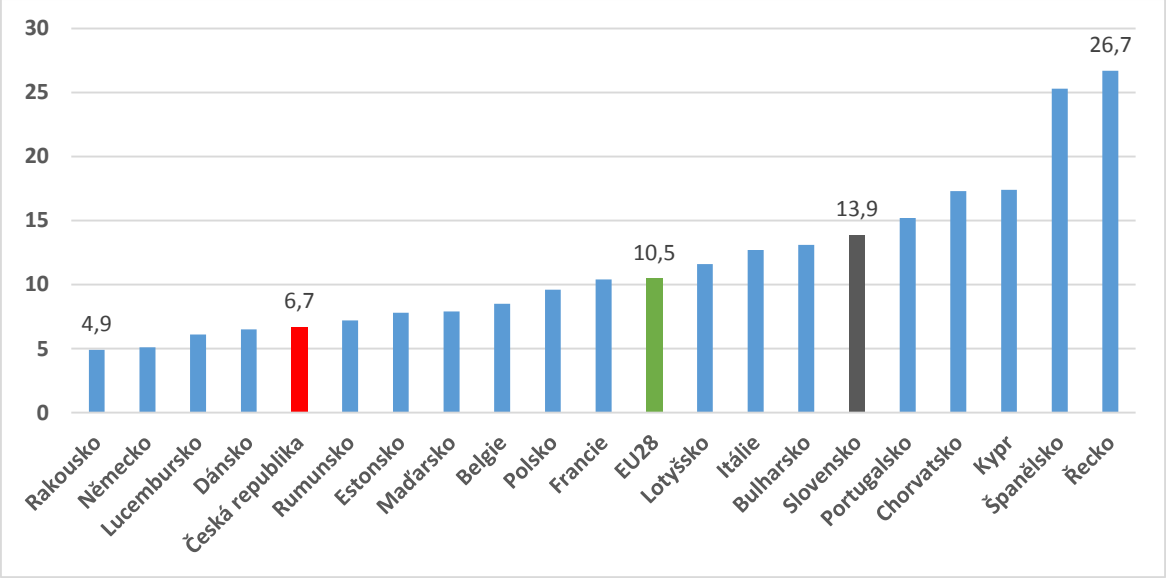

Obr. 8. Míra nezaměstnanosti ve srovnání se zeměmi EU (EUROSTAT, 2009)

Dle EUROSTAT (Statistický úřad Evropského společenství) míra nezaměstnanosti která se využívá pro srovnávání evropských zemí, ukazuje, že se Česká republika drží pod průměrem EU, jehož hodnota činila k 3/2014 10,5 %. ČR se 6,7 % míry nezaměstnanosti patří mezi 5 nejlepších států v EU. Méně nezaměstnaných než v ČR bylo pouze v Rakousku (4,9 %), Německu (5,1 %), Lucembursku a Dánsku. Nezaměstnanost dvojnásobně převyšující průměr EU28 (10,5 %) vykázalo Španělsko (25,3 %) a Řecko (26,7 %). Dle výpočtů Eurostatu Slovensko vykázalo v březnu 2014 hodnotu 13,9 %, což je dvojnásobně více než Česká republika. (Eurostat, 2014)

5.2 Demografické faktory

Demografický vývoj se v současnosti vyznačuje zvyšováním podílu starších osob na celkové populaci díky prodlužující se délce života a větší porodnosti v minulosti. Strukturální změny obyvatelstva vedou mnohé země, včetně České republiky, k neudržitelnosti důchodových systémů a zavádění reforem.

Populační vývoj

Demografický ukazatel závisí a poukazuje na věkovou skladbu obyvatelstva. Věková skladba obyvatelstva se sestavuje na základě porodnosti a úmrtnosti v jednotlivých letech. Mezi další důležitý faktor patří průměrná délka života, stárnutí obyvatelstva, s čímž úzce souvisí počet důchodců k celkovému obyvatelstvu. Pro stanovení věkové skladby obyvatel se sleduje vývoj porodnosti, úmrtnosti. Další složkou ovlivňující skladbu obyvatelstva je migrace, se kterou se potýkají převážně vyspělé státy. Migrace se dá označit za nejméně stabilní složku co se predikce a výpočtů týče, protože mnohdy záleží na ekonomické a sociální situaci státu. Naopak za nejstabilnější složky ve skladbě obyvatelstva je úmrtnost.

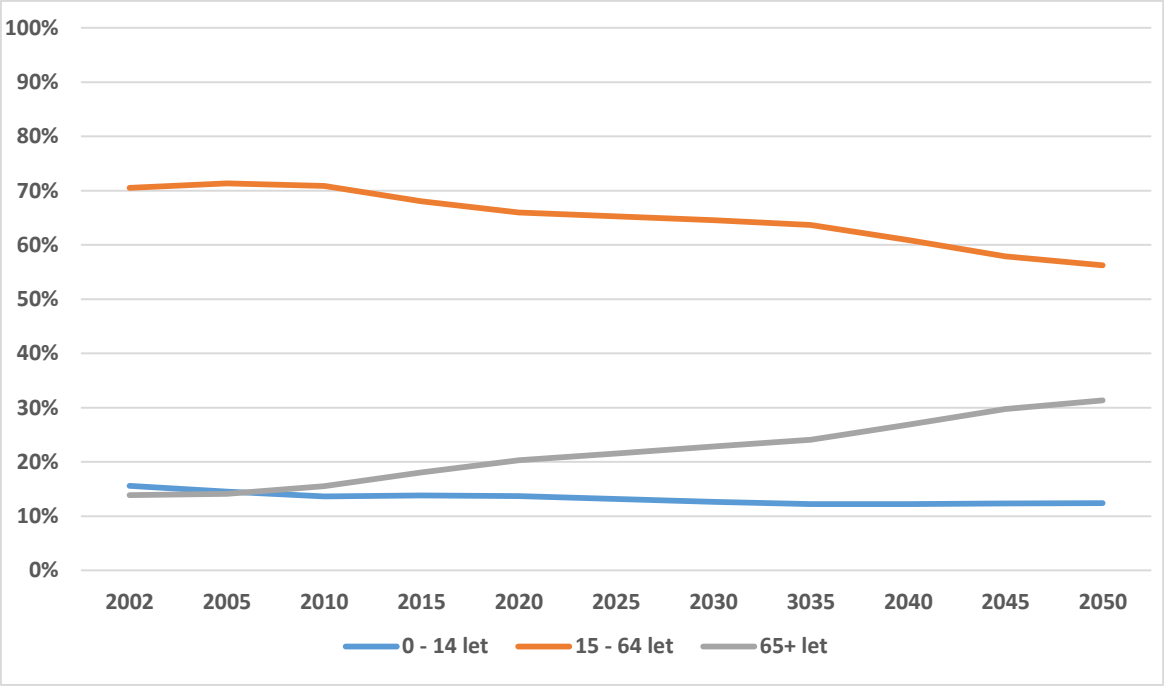

Obr. 9. Predikce vývoje jednotlivých skupin obyvatelstva (ČSÚ, 2014)

Jak je patrné z grafu, již mezi lety 2006 a 2007 převyšoval v celkové populaci ČR počet lidí starších 65 let počet dětí do 14 let a od tohoto roku se rozdíl mezi počtem seniorů a počtem dětí stále více prohlubuje. Jedním z prvků ovlivňující tento rozdíl je neustále se zvyšující průměrný věk obyvatel. Takový vývoj úmrtnosti je zásadně ovlivňován pokrokem v medicíně, lékařství, ve výzkumu nových technologií a léků. Je však také prokázáno, že lidé o svoje zdraví pečují více. Zatímco naděje dožití při narození v roce 1993 činila 69,2 let u mužů a 76,4 let u žen, v roce 2012, tedy o necelých 20 let později je naděje dožití u žen 80,9 let což představuje nárůst 6 %, u mužů dokonce 9 % což odpovídá věku 75 let. Zásadní je rozdíl počtu seniorů a poplatníků pojistného. Zatímco v roce 1993 bylo evidováno v ČR 1 808 008 starobních důchodců v roce 2012, do roku 2012 se jejich počet zvýšil o 30 % na hodnotu 2 340 218. (ČSSZ, 2014)

Tab. 16. Vývoj počtu důchodců a poplatníků pojistného (MPSV, 2012)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet důchodců celkem (v tis.)	2 688	2 727	2 759	2 798	2 823	2 871
Počet starobních důchodců (v tis.)	1 997	2 035	2 071	2 226	2 266	2 340
Počet poplatníků pojistného (v tis.)	4 958	5 006	4 909	4 829	4 923	4 934
Počet popl. na jednoho důchodce	1,84	1,84	1,78	1,73	1,74	1,72
Počet poplatníků na 1 starobního důchodce	2,48	2,46	2,37	2,17	2,17	2,11

Plodnost

Jak již bylo uvedeno, zásadní roli má ve změně demografické struktury obyvatel rapidní pokles porodnosti (plodnosti). Hodnota tohoto ukazatele se dlouhodobě snižovala. V roce 1950 podle ČSÚ byla míra plodnosti 2,8, zatímco historicky nejnižší byla v roce 2000 a to 1,13. Od roku 2001 evidujeme mírné navyšování tohoto ukazatele. V roce 2012 byl počet dětí narozených na 1000 žen na hodnotě 1,45. Řada analytiků uvádí, že pro zachování vyrovnaného vývoje populace v zemi je třeba dosažení hodnoty 2,1. Této hodnoty však v Evropě dosahuje pouze Island a Francie. Ostatní vyspělé státy se pohybují v průměrných hodnotách zhruba 1,6. (Walker, 2014)

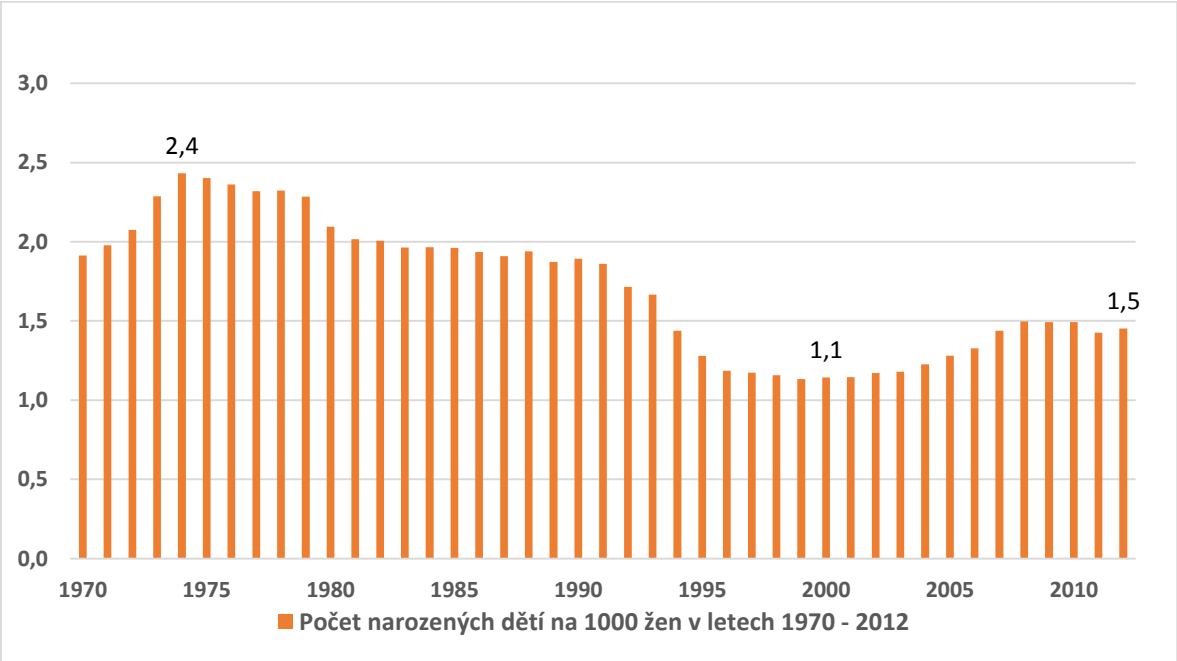

Obr. 10. Vývoj míry plodnosti na 1000 žen v jednotlivých letech (ČSÚ, 2012)

Roste i hodnota ukazatele průměrného věku matky při narození dítěte. K minulému roku tato hodnota dosahovala téměř 30 let, zatímco v roce 1993 byla tato hodnota 25 let. Ženy vstup do manželství nebo partnerství a s tím spojené založení rodiny stále více odkládají na pozdější dobu z důvodu studia a následné kariéry.

Migrace

Jak již bylo uvedeno, migrace je jeden z důležitých faktorů tvořící základnu pro celkovou skladbu obyvatelstva. Zejména pak ve vyspělých státech, kde se velkou měrou podílí na přirozeném přírůstku obyvatelstva, který bývá bez imigrantů mnohdy záporný. Do takové skupiny patří i Česká republika, která se v průběhu devadesátých letech potýkala s postupným nárůstem počtu legálně usazených cizinců. Mezi lety 1994 a 1999 se více než

zdvojnásobil ze zhruba 100 tisíc na počty kolem 200 tisíc pobývajících cizinců. V roce 2000 počet cizinců v ČR klesl o 30 000 osob, přičemž tento pokles je odrazem ve změnách legislativy, kdy 1. 1. 2000 vstoupil v platnost zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, který podstatně zpřísnil vstup a pobyt pro většinu cizinců na území ČR. Některá ustanovení tohoto zákona byla však novelizována s platností od 1. července 2001 a zmírňovala původní ustanovení. To mělo za následek opětovné narůstání počtu usazených cizinců. (ČSÚ, 2014)

Když v roce 2004 vstoupila Česká republika do EU, přišla i řada dalších legislativních opatření. Mezi zásadní změny patřilo rozšíření kategorií pobytu. Kromě pobytů trvalých a víz nad 90 dnů jsou rozlišovány také pobyty dlouhodobé (pobyty navazující na víza nad 90 dnů) a pobyty přechodné pro občany EU a jejich rodinné příslušníky. (ČSÚ, 2014)

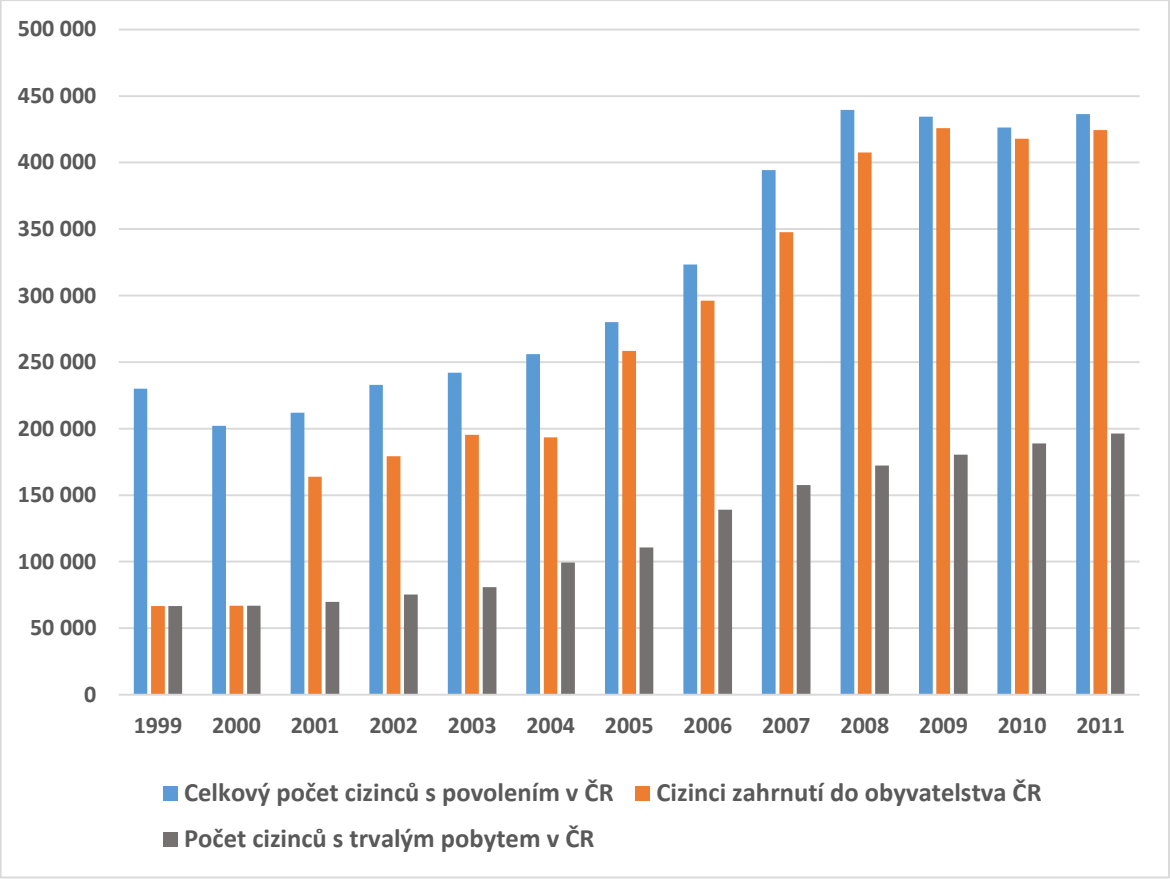

Obr. 11. Vývoj počtu přistěhovalců do ČR (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování)

Mezi lety 2001 - 2008 pokračoval rostoucí trend týkající se celkového počtu cizinců legálně pobývajících v ČR. V roce 2008 bylo v ČR evidováno cca 438 tis. cizinců, z nichž 39 % představovali cizinci s trvalým pobytem. V souvislosti s ekonomickou krizí a dopady na

trh práce, se objevil v roce 2009 meziroční úbytek počtu cizinců. Tento klesající trend byl znatelný i v roce 2010 závislí na po krizové recesi. (ČSÚ, 2014)

Podle údajů Českého statistického úřadu k 31. 12. 2009 bylo v ČR evidováno 318 362 ekonomicky aktivních cizinců. Z toho 230 709 (72,4 %) bylo evidováno úřady práce a 27,6 % (87 753 osob) mělo platné živnostenské oprávnění. Největší skupina ekonomicky aktivních cizinců byla tvořena v roce 2009 občany Slovenska (108 057 osob, tzn. 33,9 % všech ekonomicky aktivních cizinců). Druhou největší skupinu tvořili občané Ukrajiny (83 701, 26,3 %). Dále potom občané Vietnamu (12,3 %), Polska (6,8 %) a dalších občané převážně evropských států.

Co se týče postavení cizinců v zaměstnání, tak dlouhodobě převažují cizinci evidovaní úřady práce nad cizinci vlastnící živnostenské oprávnění. U počtu cizinců evidovaných úřady práce dominují občané Slovenska, naopak u cizinců živnostníků jsou na prvním místě dlouhodobě občané Vietnamu, u nichž je k 31. 12. 2009 evidováno 35 590 živnostenských oprávnění. (Richtermocová, 2010)

Demografický vývoj a dopady na trh práce

Výše uvedené faktory ovlivňují stárnutí obyvatelstva a tím zvyšování počtu osob v postproduktivním věku. To všechno má v konečném důsledku na negativní ekonomické výsledky. Pokud bude tento vývoj pokračovat dle nastíněné predikce a nenastanou nijak enormní demografické změny (např. významné navýšení míry plodnosti, nárůst intenzity migrace či nenadálé zhoršení úmrtnostních podmínek) bude v budoucnu trh práce ovlivňován velmi významným úbytkem produktivní složky obyvatelstva.

Jedna ze složek ohrožující pracovní trh spočívá v omezeném počtu flexibilních úvazků, a to především krátkodobých pracovních úvazků. Pokud by nastala situace absolutního nedostatku těchto krátkodobých pracovních úvazků, mohlo by to vézt k vyloučení určitých skupin obyvatel z trhu práce a zásadně by to ovlivnilo potenciální využití pracovní síly. Mezi takové občany se řadí především studenti, matky s dětmi a starší lidé. (ČSÚ, 2012)

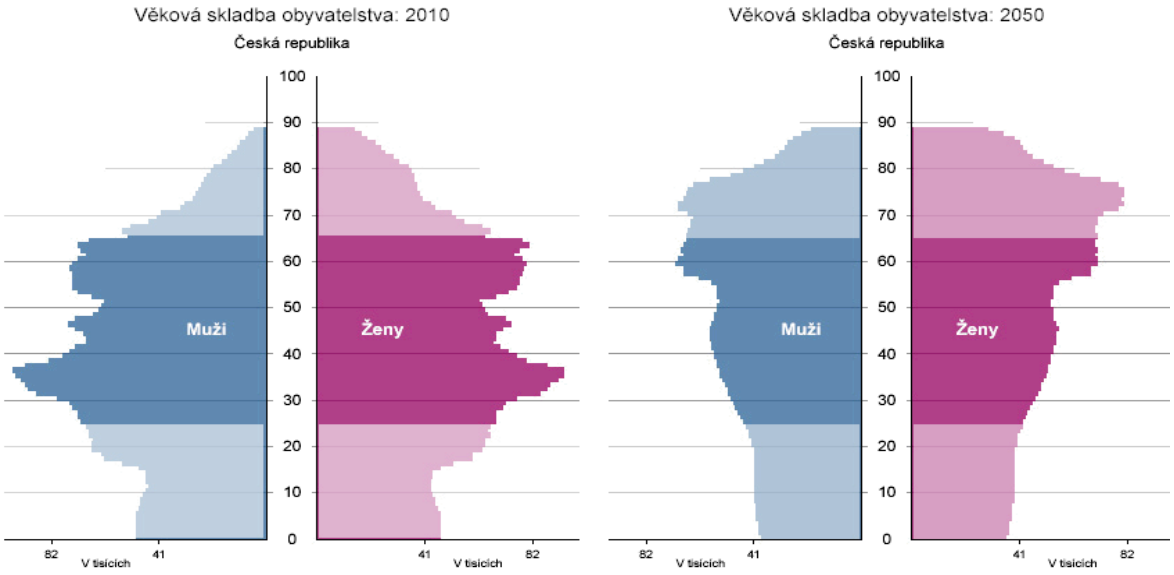

Obr. 12. Současná a budoucí věková skladba obyvatelstva ČR (ČSÚ, 2012)

Podle predikce Českého statistického úřadu poklesne do roku 2050 podíl občanů ve věku 15 až 64 let ze současných 70 % na 55,4 %. Naopak podíl občanů starších 65 let stoupne z 15,5 % z roku 2013 do roku 2050 na necelých 32 %. Při predikování zaměstnanosti a zachování současné úrovně poklesne v České republice do roku 2050 podíl zaměstnaných osob na 37,8 % k celkovému počtu obyvatel, který byl v roce 2011 46,6 %. Za zmínku také stojí, že mladí lidé vstupují na trh práce v posledních letech výrazně později z důvodu delší doby studia a též i řada dětí jde do první třídy v sedmi až v osmi letech. (ČSÚ, 2012)

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo definovat pojem sociální zabezpečení, vymezit pojmy v oblasti důchodového pojištění a na základě analýzy finančních toků v důchodovém systému určit faktory, které zásadně ovlivňují penzijní systém v České republice.

Postupná transformace sociálního zabezpečení jako celku byla definována v teoretické části, včetně momentální koncepce sociálního zabezpečení v České republice, která je podle mne působením dopadů minulého režimu vysoce solidárním státem, což dosvědčuje nepříznivý dopad na státní rozpočet. Je však, třeba říci, že se daří redukovat sociální dávky na minimum a je zde snaha o zefektivnění přerozdělování a podporu pouze potřebným. Nicméně stát se musí snažit o zjednodušení legislativního opatření v sociální oblasti a nastavit systém tak, aby byl určen pouze občanům v tíživé životní situaci. Druhá polovina teoretické části se věnuje čistě problematice důchodového pojištění, možnostem jeho financování a objemům vyplácených na jednotlivých dávkách z tohoto systému. Závěr teoretické části nám poskytuje možnost zjistit, jak jsou nastaveny důchodové systémy v zemích Evropské unie, konkrétně ve Velké Británii, Franci a Švédsku.

V první části praktické práce jsem se zabýval rozborem příjmů a výdajů v důchodovém systému České republiky. Analýza jednotlivých let nám jednoznačně ukázala meziroční nárůsty v oblastech výdajů, které se podařilo regulovat až v posledních letech na úkor zvyšování důchodového věku a omezeným možnostem valorizace. V jednotlivých letech je vidět závislost toků na inflaci a zaměstnanosti, ekonomické krizi a psychické vyváženosti obyvatelstva.

Exogenním faktorům, které mají různé dopady na fungování důchodových systémů, jsem se věnoval v druhé polovině praktické části. Ověřili jsme si, že inflace je jedním z exogenních faktorů ovlivňující téměř každoročně legislativu důchodového pojištění, a že ve sledovaných letech vývoj nominálního důchodu vývoj inflace téměř kopíroval. Dále jsme definovaly minulé i současné trendy v demografických změnách, které jednoznačně poukazují na stárnutí populace a odlišnosti ve věkové struktuře společnosti, což negativně vyvíjí tlak na státní rozpočet z důvodu potřebného „dotování“ důchodového systému.

Stejně tak, jako probíhaly legislativní změny v této oblasti od samého vzniku sociální politiky, bude potřeba zavádět další kroky vedoucí k zefektivnění důchodového systému, jinak bychom se setkali s rozkladem sociálního systému kvůli jeho neudržitelnosti. Systém sociálního zabezpečení se i přes jeho vývoj dá stále charakterizovat jako nejasně definovaný,

příliš solidární pro širokou veřejnost a nezodpovědný v převodu rizik na jednotlivce. Odvody na sociální zabezpečení dle mého názoru nejsou ve srovnání s ostatními zeměmi vysoké, ale ve výsledku je hospodaření s nimi neefektivní. Je třeba se mj. zaměřit na nastavení pojistných schémat a hlavně se snažit o vysvětlení občanům, že je na čase, aby převzali zodpovědnost sami za sebe, tzn., z části se, pokud to legislativa v budoucnu umožní, vyvázali z I. pilíře důchodového systému ČR a zabezpečili se na stáří sami.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ASOCIACE SAMOSTATNÝCH ODBORŮ ČR, ©2005 – 2014. *Vývoj a stav základních parametrů základního důchodového pojištění* [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.asocr.cz/cz/portal/vyhledavani/?q=p%C5%99%C3%ADloha+B&sa=&cx=008117061938743003681%3Akwmvct3drlo&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8

BLAKE, David, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ, 2006. *Pension economics: the evolution of pension policy at national and supranational level*. 2. přeprac. a akt. vyd. Hoboken, NJ: John Wiley, 256 s. ISBN 978-047-0058-442.

BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ, 2013. *Nezaměstnanost*. 2. přeprac. a akt. vyd. Praha: Grada, 187 s. ISBN 978-802-4742-823.

Česká správa sociálního zabezpečení, [2014]. [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/cz

ČESKO. Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995 o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*.

Český statistický úřad, 2014 [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home

ČSÚ, 2014. *Cizinci: Počet cizinců – Popis aktuálního vývoje,* [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_pocet_cizincu-popis_aktualniho_vyvoje

ČSÚ, 2012. *Modely předpokládaného vývoje trhu práce v ČR do roku 2050*, [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/modely_predpokladaneho_vyvoje_trhu_prace_v_cr_do_roku_2050_20121115

DURDISOVÁ, Jaroslava, 2005. *Sociální politika v ekonomické praxi: vybrané problémy*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 246 s. ISBN 80-245-0850-8.

European Commission, ©2007 – 2013 [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://ec.europa.eu/index_en.htm

EUROPEAN COMMISION, 2009. *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses* [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf

Eurostat, 2014 [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Government of Sweden - Ministry of Health and Social Affairs, 2014. *Agreement on certain adjustments in the pensions agreement and the continuing process* [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://www.government.se/content/1/c6/23/72/39/03015a0e.pdf

Government of UK - State pension, 2014 [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: https://www.gov.uk/browse/working/state-pension

KAHOUN, Vilém, 2009. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha: Triton, 445 s. ISBN 978-80-7387-346-2.

KOTOUS, Jan, Gabriela MUNKOVÁ a Martin ŠTEFKO, 2013. Obecné otázky sociální politiky. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 169 s. ISBN 978-80-87439-08-1.

KREBS, Vojtěch, 2005. *Sociální politika*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 502 s. ISBN 807-35-705-05.

KREBS, Vojtěch, 2007. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

MINISTERSTVO FINANCÍ, ©2005 – 2014. *Hospodaření systému důchodového pojištění* [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z:http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten

MINISTERSTVO FINANCÍ, ©2005 – 2014. *Státní závěrečné účty* [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu

Ministerstvo práce a sociálních věcí, [2014]. [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2010. *Vybrané statistické údaje o financování sociálních služeb a příspěvku na péči.* [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9198/Analyza_fin_SS.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2012. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2014-05-11]. ISBN 978-80-7421-066-2. Dostupné z:http://www.mpsv.cz/files/clanky/16801/final_press_zakladni_ukazatele_CZ.pdf

NATALI, David, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ, 2009. *Pensions in Europe, European pensions: the evolution of pension policy at national and supranational level*. 2. přeprac. a akt. vyd. New York: P.I.E. Peter Lang, 292 s. ISBN 978-905-2014-609.

OECD, 2013. *Government social spending per head*, [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/government-social-spending-per-head_20743904-table2

PEKOVÁ, Jitka, 2008. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: ASPI, 712 s. ISBN 978-80-7357-351-5.

PŘIB, Jan, 2011. *Kdy do důchodu a za kolik*. 12. akt. vyd. Praha: Grada, 128 s. ISBN 978-80-247-3616-7.

RICHTERMOCOVÁ, Tamara, 2010. *Migrace v České republice, její klady a zápory*. [online] [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://www.oberig.cz/_ftp/pdf/Migrace%20v%20CR.pdf

RYTÍŘOVÁ, Lucie, 2013. *Důchodový systém v České republice*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 115 s. ISBN 978-80-7263-821-5.

The French social security system, [2014]. [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné z: http://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_index.html

WALKER, Kyle, 2014. Visualizing fertility trends in Europe. In: *Teaching with Interactive Data Visualization* [online]. [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: http://walkerke.github.io/2014/03/tfr-in-europe/

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

APF	Asociace penzijních fondů
ASO ČR	Asociace samostatných odborů České republiky
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
EC	European Commission
MF	Ministerstvo financí
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PAYG	Průběžný systém financování

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Sociální výdaje na jednoho obyvatele v USD (OECD, 2009)..... 20
Obr. 2. Výše vyplácených starobních a celkových důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)..... 29
Obr. 3. Výše jednotlivých invalidních důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)..... 30
Obr. 4. Výše jednotlivých pozůstalostních důchodů v mld. Kč (MPSV, 2012)..... 31
Obr. 5. Podíl soukromých penzijních systémů v zemích EU (EC, 2012)..... 33
Obr. 6. Vývoj míry inflace a nominálního důchodu v % (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování)..... 55
Obr. 7. Vývoj obecné míry nezaměstnanosti v % (ČSÚ, 2014, vlastní zpracování)..... 56
Obr. 8. Míra nezaměstnanosti ve srovnání se zeměmi EU (EUROSTAT, 2009)..... 56
Obr. 9. Predikce vývoje jednotlivých skupin obyvatelstva (ČSÚ, 2014)..... 58
Obr. 10. Vývoj míry plodnosti na 1000 žen v jednotlivých letech (ČSÚ, 2012)..... 59
Obr. 11. Vývoj počtu přistěhovalců do ČR (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování)..... 60
Obr. 12. Současná a budoucí věková skladba obyvatelstva ČR (ČSÚ, 2012)..... 62

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Počet dávek státní sociální podpory v jednotlivých letech (MPSV, 2012) 18
Tab. 2. Počet poskytovatelů sociálních služeb dle právní normy (MPSV, 2010) 19
Tab. 3. Vývoj pojistného na důchodové zabezpečení (ASO, 2014) 24
Tab. 4. Vývoj potřebné doby pojištění (ČSSZ, 2014) 28
Tab. 5. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2003 (MF, 2003) 38
Tab. 6. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2004 (MF, 2004) 39
Tab. 7. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2005 (MF, 2005) 41
Tab. 8. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2006 (MF, 2006) 42
Tab. 9. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2007 (MF, 2007) 44
Tab. 10. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2008 (MF, 2008) 45
Tab. 11. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2009 (MF, 2009) 46
Tab. 12. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2010 (MF, 2010) 47
Tab. 13. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2011 (MF, 2011) 49
Tab. 14. Analýza příjmů a výdajů důchodového pojištění v roce 2012 (MF, 2012) 51
Tab. 15. Růst průměrného důchodu a průměrné mzdy (ČSÚ, 2012, vlastní zpracování) 54
Tab. 16. Vývoj počtu důchodců a poplatníků pojistného (MPSV, 2012) 58